

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیهما صلوات

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

احکام فقہی اجرایی

اجلہ

محمد حسین خلیجی حرازوہ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

احکام فقهی - اجرایی حج

نویسنده:

محمدحسین فلاح زاده

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۸	احکام فقهی - اجرایی حج
۸	مشخصات کتاب
۸	پیشگفتار
۱۷	بخش اول: راهنمای فقهی، اجرایی عمره و حج (ویژه روحانیان کاروان‌ها)
۱۷	راهنمای فقهی - اجرایی عمره و حج
۱۷	یاد آوری نکته‌های پیش از سفر
۲۲	حکم خمس پول ثبت نام
۲۲	اشاره
۳۰	در مدینه منوره
۳۷	از میقات تا حرم
۴۳	اعمال عمره تمتع
۴۸	استفتای طواف معذورین
۴۸	اشاره
۵۴	اعمال حج
۶۶	استفتای رمی جمرات توسعه یافته
۶۹	استفتا
۷۲	بخش دوم: راهنمای فقهی، اجرایی عمره و حج (ویژه عوامل اجرایی کاروان‌ها)
۷۲	راهنمای فقهی اجرایی حج
۷۷	اخلاص در عمل
۷۷	تنظیم برنامه‌های آموزشی حج
۷۷	تشویق زائران
۷۷	استطاعت

۷۹	نیابت
۸۱	یاری روحانی
۸۱	دخالت سابقه‌داران
۸۲	مواظبت بر وقت نماز
۸۲	نماز تمام یا شکسته
۸۳	قبله
۸۳	تشویق زائران برای شرکت در نماز
۸۴	یادآوری وضو
۸۴	احرام در میقات
۸۶	نذر احرام قبل از میقات
۸۶	داشتن حوله اضافی
۸۶	زیر سایه رفتن
۹۰	قسم خوردن
۹۰	نگاه در آینه
۹۰	حرام بودن مرد بر زن و زن بر مرد
۹۰	غذای خوشبو
۹۲	قطع تلبیه
۹۲	دعای ورود به حرم
۹۲	طواف و نماز طواف
۹۳	شک در طواف یا قطع آن
۹۳	نیابت در نماز طواف
۹۳	تقصیر
۹۳	بین الاحرامین
۹۶	احرام حج

۹۶	تقدیم اعمال مکه
۹۶	زمان حرکت به عرفات
۹۶	از عرفات تا مشعر الحرام
۹۸	در مشعر الحرام
۹۸	وقوف اضطراری برای بانوان
۱۰۰	قربانگاه
۱۰۱	بیتوته در منا
۱۰۱	بیرون رفتن از منا
۱۰۳	برگشت از منا
۱۰۳	اعمال مکه
۱۰۴	عمره مفرده پس از اعمال
۱۰۴	بیماران و مجروحان
۱۰۴	بخش سوم: نکات فقهی عمره و حج
۱۰۴	نکات فقهی عمره و حج
۱۲۳	بخش چهارم: احکام کلی در حج
۱۲۳	احکام کلی در حج
۱۲۹	درباره مرکز

احکام فقهی - اجرائی حج

مشخصات کتاب

سرشناسه: فلاح‌زاده محمدحسین ۱۳۳۹-

عنوان و نام پدیدآور: احکام فقهی - اجرائی حج محمدحسین فلاح‌زاده

مشخصات نشر: تهران: مشعر ۱۳۸۵.

مشخصات ظاهری: ۱۱۸ ص: مصور؛ ۲۰×۱۲ س.م.

شابک: ۶۰۰۰ ریال ۹۶۴۵۴۰۰۰۹۰

وضعیت فهرست نویسی: فاپا

موضوع: حج -- راهنمای آموزشی

موضوع: حج -- فتواها.

موضوع: فتوهای شیعه -- قرن ۱۴.

رده بندی کنگره: BP۱۸۸/۸/ف۸الف ۲۶ ۱۳۸۵

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۵۷

شماره کتابشناسی ملی: م ۸۵-۱۶۵۱۱

ص: ۱

پیشگفتار

اهمیت مسائل فقهی عمره و حج، بر کسی پوشیده نیست و بی‌شک درستی و نادرستی اعمال زائران بیت الله الحرام بستگی به انطباق و عدم انطباق آن‌ها با احکام و مناسک عمره و حج دارد، هرچند صحت اعمال، مقدمه رسیدن به روح حج و مراتب معنوی آن است ولی به تعبیر حضرت امام خمینی قدس سره «مراتب معنوی حج جز با عمل مو به مو به مناسک حاصل نخواهد شد.» (۱)

بی‌شک عوامل اجرایی کاروان‌های عمره و حج و مسؤولان فرهنگی آن‌ها نقش به‌سزایی در این زمینه دارند و کمک و هدایت و راهنمایی آنان تأثیر عمیقی در حسن عمل زائران خواهد داشت، لذا آشنایی این عزیزان با احکام فقهی عمره و حج، ضروری‌تر و مسائل مربوط به چگونگی عملکرد آنان، از ظرافت بیشتری

ص: ۲

۱- پیام حج سال ۱۴۱۶ ه. ق.

ص: ۱۰

برخوردار است که باید مورد توجه و عنایت ویژه قرار گیرد.

نوشته حاضر، که تقدیم شما عزیزان می‌شود، با این انگیزه آماده شده و در چهار بخش سامان یافته است:

* بخش نخست: راهنمای فقهی - اجرایی عمره و حج (ویژه روحانیان کاروان‌ها)

* بخش دوم: راهنمای فقهی اجرایی (ویژه عوامل اجرایی کاروان).

* بخش سوم: نکات فقهی عمره و حج.

* بخش چهارم: احکام کلی عمره و حج.

گفتنی است بخشی از این نوشته، چند سال پیش در جمع مدیران و معاونان کاروان‌های حج استان قم ارائه و در فصلنامه «میقات حج» (شماره ۱۲) چاپ و منتشر شده و بخش دیگری نیز سال گذشته، در نشریه «آزموده‌ها»، شماره ششم، که معاونت امور روحانیون بعثه مقام معظم رهبری تهیه و منتشر می‌کند، آمده است.

امید است این مجموعه برای حضرات آقایان روحانیون محترم کاروان‌ها و در جهت هدایت بهتر زائران، مفید باشد و از ارائه نظریه‌ها و پیشنهادهای اصلاحی و تکمیلی دریغ نفرمایند.

... رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ.

حوزه علمیه قم - تابستان ۱۳۸۵

محمدحسین فلاح‌زاده

بخش اول: راهنمای فقهی، اجرایی عمره و حج (ویژه روحانیان کاروان‌ها)

راهنمای فقهی - اجرایی عمره و حج

توجه و عنایت به فراگیری احکام و مناسک عمره و حج و دقت در امر آموزش آن به زائران و نظارت بر صحت اعمال آنان، از وظایف اصلی و مهم روحانیون کاروان‌ها است و بدیهی است برای رسیدن به این هدف و عمل به این وظیفه، شناخت مسائل جدید و شیوه‌های درست انتقال آن‌ها به زائران و راهنمایی آنان هنگام انجام اعمال، کاری ضروری است.

در این بخش، برخی از تجربیات آموزشی - فقهی عمره و حج، برای استفاده و بهره‌مندی روحانیون کاروان‌ها تقدیم می‌شود:

یادآوری نکته‌های پیش از سفر

در جلساتی که پیش از سفر برگزار می‌شود، یادآوری نکات زیر ضروری است:

۱- زائران، نماز خود را بر روحانی کاروان و عالم آشنا به مسائل

ص: ۱۴

حج در محل، عرضه کنند تا اگر اشکالی دارند، برطرف شود.

۲- برای حسابرسی خمس و پرداخت وجوه شرعی، به دفتر مرجع تقلید خود، یا نماینده او مراجعه کنند و در این باره اقدام نمایند و تنها کسانی که باقی می‌مانند یا شخصاً تمایل به حسابرسی نزد شما دارند، اقدام فرمایند.

مردم در حسابرسی خمس، سه دسته هستند:

۱. کسانی که تا کنون حسابرسی نداشته‌اند.

۲. کسانی که مدتی حسابرسی داشته‌اند ولی رها کرده‌اند.

۳. کسانی که حساب سال مرتب دارند.

گروه نخست؛ باید تمام اموال و طلب‌ها و بدهی‌های آن‌ها محاسبه شود و پس از کسر بدهی‌ها، اموال باقی‌مانده به سه دسته تقسیم گردد:

الف) اموالی که خمس آن را باید پردازند، مانند: پول نقد، مواد مصرفی، (مثل برنج، روغن، چای و ...) و به فتوای برخی از فقها، سرمایه کسب.

ب) اموالی که خمس ندارد، مانند: ارث، دیه و به فتوای برخی از فقها، هبه و جهیزیه.

ج) اموالی که باید مصالحه شود، مانند: اجناس مورد نیاز زندگی، که از سال‌های گذشته در گروه اموال مؤونه قرار گرفته و وضع آن از لحاظ تعلق خمس معلوم نیست که از درآمد سال بوده یا نه.

ص: ۱۵

گروه دوم؛ باید برای مدتی که حسابرسی نکرده و خمس پرداخته‌اند، مانند گروه اول عمل شود. گروه سوم؛ اگر در میان سال خمسی مشرف می‌شوند و چیزی از خمس سال گذشته بر عهده آنها نیست و پرداخته‌اند، چیزی از بابت خمس بر آنها واجب نمی‌شود، لیکن اگر پولی برای خرید سوغاتی دارند و در اثنای سفر، به سال خمسی می‌رسد، سوغاتی خریداری شده، که تحویل افراد نشده و نیز باقیمانده پول خمس دارد.

حکم خمس پول ثبت نام

اشاره

س) هم اکنون کسانی که قصد تشریف به حج یا عمره را دارند، باید برای حفظ نوبت، مبلغ مقرری را به بانک سپارند که این مبلغ مطابق قرارداد مضاربه است و سودی نیز به آن تعلق می‌گیرد و زمانی که پس از حدود سه سال، نوبت تشریف آنها فرا می‌رسد، اصل پول و سود آن را دریافت می‌کنند و به سازمان حج و زیارت می‌سپارند و به عمره یا حج مشرف می‌شوند. حال با توجه به این که سپردن پول به بانک، مقدمه رفتن به حج یا عمره است و چنانچه کسی این پول را به بانک نسپارد نوبتی را برای رفتن به عمره یا حج نخواهد داشت و اکنون طریق رفتن به حج نیز همین است، آیا به اصل پول و سود آن خمس تعلق می‌گیرد یا نه؟

ص: ۱۶

(ج) * آیت الله تبریزی: در فرض سؤال چنانچه بر اصل پول، سال بگذرد؛ یعنی از وقت به دست آوردن پولی که به بانک سپرده‌اند، سال گذشته، باید خمس آن را پردازد و نسبت به مقداری که زیادتر از اصل پول به آن‌ها می‌دهند، اگر در همان سال به حج یا عمره بروند، چیزی بر آن‌ها نیست. والله العالم.

* آیت الله خامنه‌ای: در فرض مرقوم، اگر در همان سال خمسی سپرده‌گذاری به حج می‌رود، خمس ندارد، ولی اگر نوبت حج از پس از آن سال خمسی است، مبلغ سپرده اگر از درآمد کسب غیر محتمس بوده، خمس دارد و سود حاصله اگر پیش از سال عزیمت به سفر حج قابل وصول نبوده، جزو درآمد سال وصول محسوب است که اگر در همان سال به حساب هزینه سفر حج محسوب شود خمس ندارد.

* آیت الله سیستانی: به اصل پول خمس تعلق می‌گیرد و نیز به سود آن، اگر از طریق معامله شرعیه ملک صاحب پول شده است، بلی اگر حج بر او مستقر شده و راه دیگری برای رفتن به حج در سال ثبت نام نداشته باشد، خمس به آن تعلق نمی‌گیرد.

* آیت الله شبیری زنجانی: در حج واجب و یا عمره، اگر به وسیله‌ای واجب گردد، خمس پول مورد سؤال واجب نیست و در حج و عمره مستحب واجب است.

* آیت الله صافی گلپایگانی: در فرض سؤال، اصل پول خمس دارد ولی سود آن، اگر با آن پول معاملات شرعی، با رعایت

ص: ۱۷

شرایطش انجام شود و پرداخت سود، طبق قرارداد باید در موقع تحویل اصل پول پرداخت شود، سود مذکور از منافع سال وصول است که اگر در همان سال صرف مؤونه شود خمس ندارد و اگر باقی بماند آن هم خمس دارد. و الله العالم.

* آیت الله فاضل: افرادی که برای تشریف به حج یا عمره ثبت نام می کنند و در همان سال توفیق تشریف پیدا نمی کنند، باید خمس اصل پول و سود متعلقه مربوط به سنوات سابق را بپردازند، مگر برای افرادی که حج بر آنها مستقر شده و تمکن از خرید فیش را ندارند.
* آیت الله مکارم شیرازی: هرگاه این پول از درآمد همان سالی باشد که نام نویسی کرده است، نه به خود آن خمس تعلق می گیرد و نه به سود آن.

* آیت الله نوری همدانی: اگر همان سالی که مستطیع شده است، آن پول را برای انجام حج در نوبت خود به حساب ریخته است. آن پول جزو مؤونه و مخارج آن سال محسوب می شود و خمس ندارد، ولی اگر در سال قبل یا سال های قبل مستطیع بوده و تأخیر انداخته و به حساب ریخته است، باید خمس آن را بدهد.

و در عمره نیز اگر به طور متعارف یک مرتبه یا در چند سال یک مرتبه باشد، پولی که به حساب ریخته است خمس ندارد اما سودی که می گیرد، از ارباح آن سالی است که آن را تحویل می گیرد و اگر تا آخر سال خمسی خود آن را در مخارج لازم زندگی خود خرج کرد، خمس ندارد و اگر بماند و سال بر آن

ص: ۱۸

بگذرد خمس دارد.

۳- چگونگی وصیت نامه نوشتن را به زائران آموزش دهید، به ویژه در مورد شرایط وصی و وصیت مالی، که بیش از ثلث نباشد و نوشتن نماز و روزه‌های قضا در وصیت نامه.

۴- استحباب کوتاه نکردن موی سر و صورت در عمره مفرده از یک ماه پیش از سفر و در عمره تمتع از اول ذی‌قعدة و اگر نشد از اول ذی‌حجه.

۵- کاروان‌های مدینه بعد، چون در آغاز ورود به جدّه عازم جُحفه می‌شوند و باید لباس احرام بپوشند، به زائران خود؛ اعم از مرد و زن، یادآوری کنند که لباس‌های احرام خود را پیش از سفر واریسی کنند که معطر نباشد و آن را جدا از اشیای خوشبو بگذارند، چون در میقات، اگر با چنین لباسی مواجه شدند، نمی‌توانند آن را بپوشند.

۶- در مورد لباس احرام بانوان، یادآوری می‌شود که نازک و بدن نما نباشد، حتی به قدری ضخیم باشد که در فصل گرما که بر اثر عرق کردن، لباس به بدن می‌چسبد، بدن نما نشود.

۷- خانم‌ها می‌توانند برای جلوگیری از عادت ماهیانه، قرص‌های مخصوص استفاده کنند، به شرط آن‌که برای آن‌ها ضرری نداشته باشد.

۸- به خانم‌هایی که ممکن است لازم شود پیش از میقات با نذر محرم شوند و شوهرهایشان همسفر آن‌ها نیستند، گفته شود که اجازه نذر را از شوهر بگیرند؛ چون برخی از فقها اجازه را به طور مطلق

ص: ۱۹

شرط می‌دانند.

۹- شرایط نیابت، به‌طور واضح و صریح برای زائران گفته شود و افرادی که نایب هستند، حتی المقدور شناسایی و وجود شرایط آن‌ها لحاظ شود تا پس از سفر و هنگام اعمال، به مشکل برخورد نکنند؛ به خصوص کسانی که از نماز صحیح معذورند، یا نایب‌اند و خود مستطیع هستند، چون در برخی موارد نیابتشان صحیح نیست و به فتوای برخی از فقها وقتی که به میقات رسیدند و استطاعت طریقی نیز حاصل شد، باید برای خودشان حج به‌جا آورند و نیز خدمه کاروان‌ها که گاهی ممکن است در هنگام اعمال عمره یا حج، مشکلی برای کاروان پیش آید که ناگزیر باید اعمال معذور را انجام دهند و به فتوای برخی از فقها، عذر طاری هم مُخَلَّ نیابت است.

۱۰- چون احتمال دارد هواپیما نزدیک نماز و یا در هنگام نماز باشد، یادآوری چند نکته به زائران ضروری است:

الف) حتی المقدور هنگام ورود به سالن انتظار، با طهارت باشند تا اگر فرصتی به دست آمد، نماز را بتوانند سریع بخوانند و سوار هواپیما شوند.

ب) چنانچه نماز را باید در اثنای سفر و در هواپیما بخوانند، پیش از سوار شدن، تحصیل طهارت کنند تا در هواپیما به راحتی بتوانند به وظیفه خود، که خواندن نماز است، عمل کنند.

ج) چگونگی خواندن نماز در هواپیما نیز توضیح داده شود، و

ص: ۲۰

آن بدین گونه است که: در صورت امکان باید به حالت ایستاده، با مراعات قبله و سایر شرایط خوانده شود و چنانچه به حالت ایستاده ممکن نبود، به حالت نشسته و در صورت امکان رو به قبله نماز خوانده شود و هر مقدار از شرایط نماز که ممکن بود باید مراعات کنند و چنانچه نماز در هواپیما با مراعات شرایطی که گفته شد خوانده شود نماز صحیح است.

۱۱- چگونگی نماز با اهل سنت در مکه و مدینه، به زائران آموزش داده شود؛ چون در بدو ورود به مدینه یا مکه، در نماز جماعت شرکت می کنند و آشنا به مسائل نیستند و گاهی دچار سر درگمی می شوند و نکات قابل ذکر در این خصوص عبارت‌اند از:

الف) اذان صبح و ظهر آن‌ها با اذان ما تفاوت دارد و تنها اذان مغرب کمی زودتر گفته می شود.

ب) صبح‌ها پیش از اذان صبح اذانی برای نماز شب گفته می شود.

ج) در هر شبانه روز یازده اذان و اقامه گفته می شود که یک اذان برای نماز شب و پنج اذان و پنج اقامه نیز برای نمازهای واجب یومیه گفته می شود.

د) بین اذان و اقامه معمولاً چند دقیقه فاصله است که زائران می توانند نافله یا قرآن بخوانند.

ه) در قرائت سوره حمد «بسم الله...» را آهسته می گویند.

و) پس از حمد، بخشی از قرآن را می خوانند که گاه سوره کامل

ص: ۲۱

است و گاه نیست.

ز) معمولاً در نماز صبح روز جمعه، امام جماعت پس از حمد، سوره سجده دار می‌خواند و پس از آن همگی به سجده رفته سپس بر می‌خیزند و قرائت را ادامه می‌دهند که در این صورت زائران سعی کنند پیش از نماز صبح، نماز خودشان را به صورت فردی بخوانند.

ح) در برخی مواقع، قنوت را پس از رکوع انجام می‌دهند، که به جای آوردن قنوت به همراه آنان پس از رکوع، مشکلی پیش نمی‌آورد.

ط) در حال قرائت، بیشتر اهل سنت، دست بسته نماز می‌خوانند که پیروان مکتب اهل بیت نباید مانند آنان دست بسته به نماز ایستند. ی) نماز گزاران پس از اتمام حمد امام جماعت، همگی «آمین» می‌گویند که نباید گفته شود؛ می‌توانند «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ». ک) پس از رکوع توقف طولانی دارند که نماز گزاران نیز باید مراعات کنند و با عجله به سجده نروند، بلکه منتظر تکبیر مکبر باشند.

ل) پس از دو سجده، بدون جلسه استراحت می‌ایستند که باید جلسه استراحت به جای آورند، هرچند بسیار کوتاه.

م) برخی از اهل سنت هنگام خواندن تشهد، انگشت سبابه را

ص: ۲۲

تکان می‌دهند که این کار لزومی ندارد.

(ن) پس از قرائت رکعت دوم، پیش از رکوع، قنوت نمی‌گیرند، که زائران نیز قنوت نخوانند، چون مستحب است و در هر حال ترک آن اشکال ندارد.

(ص) برخی از مذاهب اهل سنت، بعد از نماز صبح و نماز عصر، خواندن نماز مستحب را جایز نمی‌دانند، هر چند در فقه شیعه نیز کراهت دارد (بجز نمازهای خاص) لذا تذکر داده شود که در آن وقت نافله نخوانند و چنانچه نماز صبح نخوانده‌اند یا به فتوای مرجعشان باید مجدداً بخوانند، پیش از نماز جماعت بخوانند.

(ع) پس از نماز جماعت مسجد النبی و مسجد الحرام، کمی صبر کنند، تا اگر اعلان شد که نماز میت خوانده می‌شود، نماز میت بخوانند و بلافاصله پس از نماز جماعت مشغول نماز دیگر نشوند و محلّ خود را ترک نکنند.

۱۲- در نماز میت چهار تکبیر می‌گویند و تکبیر پنجم را هنگام گفتن «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ» می‌گویند، می‌توان گفت. در ضمن نماز میت مختصر را به زائران آموزش دهید.

۱۳- لزوم سجده بر ما یصحّ السجود (چیزهایی که سجده بر آنها صحیح است) و در هتل‌ها، مشاعر و جاهای دیگر موجود است (بجز در نماز جماعت یا در جاهایی که امکان ندارد) یادآوری شود. چون برخی از زائران تصوّر می‌کنند در طول سفر، مهر

ص: ۲۳

گذاشتن جایز نیست یا مجازند بر فرش و امثال آن سجده کنند.

۱۴- هرگز زائری را به تصحیح نماز یا حسابرسی خمس یا پرداخت آن وادار نکنید که اثر نامطلوب دارد، افزون بر این که وظیفه شرعی روحانی، بیان مسائل نماز و خمس و دعوت آن‌ها به عمل به واجبات است نه اجبار آنان به این امور.

۱۵- چنانچه حسابرسی خمس زائری انجام شد، برای پرداخت آن بهتر است او را به دفتر یا بعثه مرجع تقلیدش راهنمایی کنید تا خودش بپردازد. چنانچه درخواست کرد که شما این زحمت را متقبل شوید در آن صورت قبول آن ثواب خواهد داشت.

۱۶- کسانی که مدینه قبل هستند، در جلسات ایران، تنها فهرستی از اعمال عمره بگویند و از بیان مسائل جزئی و اختلاف فتاوا پرهیزند.

در مدینه منوره

۱- بهترین وقت برگزاری جلسات آموزشی کاروان، عصرها از ساعت ۵ تا ۶ و شب‌ها میان نماز مغرب و عشا است، هرچند به مقتضای زمان و مکان جلسات دیگر کاروان‌ها و نظر زائران، ممکن است اوقات دیگری نیز مناسب باشد.

۲- حتی المقدور جلسات آموزشی از ۴۰ تا ۵۰ دقیقه تجاوز نکند و بهتر است مطالب هر جلسه در بردارنده سه بخش تاریخ اماکن، مناسک، اسرار و معارف باشد.

ص: ۲۴

۳- در اولین جلسه، مدت اقامت و کیفیت نماز (قصر یا اتمام) یادآوری شود و این نکته قابل توجه است که رفتن به الحُد و قُبا و دیگر اماکن مقدس مدینه، که زائران را به زیارت آن‌ها می‌برند ضرری به قصد اقامه ده روز نمی‌زند.

۴- درباره اماکن تخییر و تمام خواندن نماز، هنگام شرکت در نماز جماعت ظهر، عصر، عشا توضیح داده شود.

اماکن تخییر جاهایی است که مسافر می‌تواند نمازهای چهار رکعتی را به صورت تمام یا شکسته بخواند و آن اماکن عبارت‌اند از:

۱- مسجد الحرام، ۲- مسجد النبی صلی الله علیه و آله، ۳- مسجد جامع کوفه، ۴- حرم امام حسین علیه السلام

فتاوی فقها نسبت به اماکن تخییر در مکه و مدینه، چنین است:

* تمام شهر مکه و مدینه

* تمام مسجد الحرام و مسجد النبی صلی الله علیه و آله

* محدوده قدیم مسجد الحرام و مسجد النبی صلی الله علیه و آله

* مسافر باید نماز را شکسته بخواند حتّی در مسجد الحرام و مسجد النبی صلی الله علیه و آله

۵- مجدداً کیفیت اقتدا در نماز جماعت اهل سنت و نکات آن یادآوری شود.

۶- تذکر داده شود که مسجد النبی صلی الله علیه و آله تنها قسمت مسقف آن است و محوطه اطراف آن، که با نرده‌های آهنی

محصور شده، حکم

ص: ۲۵

مسجد ندارد.

۷- به بانوان یادآوری شود که ورود شان به مسجد النبی صلی الله علیه و آله و مسجد الحرام و توقف در سایر مساجد در ایام عادت جایز (۱) نیست.

۸- مناسب است اوقات نمازهای یومیّه و نماز شب به زائران یادآوری شود تا برنامه‌ریزی بهتری برای شرکت در نمازهای جماعت و رسیدن به فضیلت نماز اول وقت داشته باشند.

۹- خواندن نماز تحیت در مساجد مستحب است ولی می‌توان زائران را راهنمایی کرد چنانچه نماز قضا داشته باشند می‌توانند نماز قضا بخوانند و نیز اگر نماز واجب ادایی بخوانند، کفایت از نماز تحیت می‌کند.

۱۰- از آنجا که نماز خواندن در قبرستان، به فتوای برخی از اهل سنت حرام است، زائران را از خواندن نماز در کنار بقیع و داخل آن، برحذر دارید.

۱۱- برای پرکردن اوقات فراغت زائران و استفاده معنوی بهتر از آن، زائران را برای خواندن نماز قضا راهنمایی کنید و نکات ذیل را نیز به آنان تذکر دهید:

الف) نماز قضا را باید هر چه زودتر خواند و نباید مسامحه شود.

۱- به فتوای آیت الله بهجت، عبور حائض از قسمت‌های توسعه یافته مسجد الحرام و مسجد النبی جایز است.

ص: ۲۶

ب) نماز قضا وقت معینی ندارد، بلکه در هر وقت از شبانه‌روز می‌توان آن را به‌جا آورد.

ج) نماز قضا را به جماعت می‌توان خواند و هماهنگی میان نماز امام جماعت و مأوموم در نوع نماز، تعداد رکعات و قصر و اتمام لازم نیست.

د) مسافر می‌تواند نمازهای قضای غیر سفر را به‌جا آورد و باید تمام بخواند.

ه) نماز قضا را باید به همان شیوه ادا به‌جا آورد؛ یعنی اگر وظیفه قصر بوده، به صورت قصر و اگر تمام بوده به صورت تمام و پسرها و مردها باید حمد و سوره نماز قضای صبح، مغرب و عشا را بلند بخوانند.

و) کسی که برای میت نماز قضا می‌خواند باید مطابق وظیفه خودش عمل کند؛ مثلاً اگر نماز گزار مرد است و برای میتی که زن است نماز می‌خواند، باید حمد و سوره نمازهای جهری را بلند بخواند.

۱۲- چگونه خواندن برخی از نمازهای مستحب که از اهمیت بیشتری برخوردار است به زائران آموزش داده شود؛ مثل نافله‌های یومیه، نماز شب، نماز غفیله، نماز حضرت جعفر، نماز زیارت، نماز حضرت ولی عصر (عج) و نماز حاجت.

۱۳- چنانچه زائر در مدینه منوره، قصد عشره و ده روز ماندن داشته باشد، می‌تواند روزه قضا بگیرد و اگر روزه قضا ندارد، می‌تواند

سه

ص: ۲۷

روز روزه مستحب برای برآمدن حاجت به‌جا آورد و اگر روزه قضا دارد روزه مستحب او صحیح نیست ولی چنانچه مسافر است (که روزه قضا صحیح نیست)، چون مکلف به قضا نیست، این سه روز روزه مستحب را می‌تواند به‌جا آورد ولی روزه دیگری صحیح نیست و این روزه از موارد استثنای عدم صحت روزه در سفر است و به نظر برخی از فقها، احتیاط آن است که روزهای چهارشنبه، پنج‌شنبه و جمعه باشد.

۱۴- به زائران تذکر داده شود که اعمال عمره و حج دقیق است ولی دشوار نیست و با ذکر این مطلب و چهار نکته‌ای که گفته خواهد شد اضطراب و دلهره در انجام اعمال را از آنان برطرف نمایند که اضطراب و ترس در انجام اعمال، موجب مشکلات زیاد خواهد شد.

* نکته اول: از نظر احکام فقهی، وظیفه همه افراد مشخص شده و همه می‌توانند به راحتی به وظیفه خود عمل کنند و هیچ کس با اعمال ناقص یا باطل (به خواست خداوند) از این دیار نخواهد رفت.

* نکته دوم: اگر سؤال، شبهه یا مشکلی برایتان پیش آمد، می‌توانید بپرسید و مطابق وظیفه عمل کنید.

* نکته سوم: همیشه ما (روحانی گروه) در خدمت شما هستیم و اعمال را به اتفاق و با هم به‌جا می‌آوریم.

* نکته چهارم: اگر در موردی خاص سؤال یا مشکلی برایتان پیش آمد و به ما دسترسی پیدا نکردید، می‌توانید از روحانیون

ص: ۲۸

دیگر پرسید که الحمد لله همیشه روحانیون کاروان‌ها در مسجد الحرام و مشاعر مقدس، حضور دارند. این نکته‌ها به زائران مدینه بعد، باید در ایران گفته شود.

۱۵- به کسانی که با تلاش هم نتوانستند نماز خود را تصحیح کنند گوشزد شود: نماز طواف را به یکی از افرادی که می‌شناسند و همراه ایشان است نیابت دهند، در ضمن خودشان هم باید نماز را بخوانند.

و حتی المقدور روزهای آخر، پیش از رفتن به میقات، این امر کنترل شود که نایب‌هایشان مشخص شده باشد، این عمل در مورد کاروان‌های مدینه بعد، در ایران صورت گیرد.

۱۶- خانم‌هایی که در ایام عادت هستند، پیش از رفتن به میقات، باید وظیفه خود در مورد احرام را بدانند، لذا پیشنهاد می‌شود جلسه جداگانه‌ای برای خانم‌ها گذاشته شود و یادآوری شود که خواهران معذور، حتماً پیش از حضور در میقات اطلاع دهند تا با نذر در مدینه محرم شوند و چون این مسأله اختصاص به میقات شجره دارد، برای کاروان‌های مدینه بعد نیز یادآوری شود که اگر در حال عادت هستند، هر چند در میقات مشکلی ندارند ولی برای بقیه اعمال باید صبر کنند تا پاک شوند.

۱۷- موارد احتیاط و جویی مراجع تقلید را بشناسند و زائران را برای رجوع به فتوای مساوی یا فالاعلم راهنمایی کنند، ضمن این که اجباری در این مسأله نباشد، مثل:

- احرام در قسمت قدیم مسجد شجره

ص: ۲۹

- استظلال در شب

- استظلال در شهر مکه و عرفات و منا

- احرام از مکه قدیم

- و ...

۱۸- به زائران گوشزد شود که پیش از رفتن به میقات، لباس احرام خود را واریسی کنند که معطر نباشد، حاشیه آن دوخته نباشد (به فتوای برخی از فقها لباس احرامی که حاشیه‌اش دوخته است، اشکال دارد)، پاک و تمیز باشد، چون ممکن است در میقات به این مشکلات برخورد کنند و در آنجا فرصت تعویض آن نباشد.

۱۹- زیارت و نماز آن را می‌توانند به نیابت از دیگران به جا آورند.

۲۰- چنانچه در روضه‌النبی یا دیگر اماکن مقدس ازدحام بود یا امکان توقف نبود می‌توانند نمازهای مستحب را در حال ایستاده یا نشسته یا با رکوع و سجود اشاره‌ای و حتی در حال راه رفتن بخوانند.

۲۱- خواندن نماز قضا به نیابت از کسانی که از دنیا رفته‌اند یا خواندن نماز مستحب برای آن‌ها و نیز برای افرادی که زنده هستند و اهدای ثواب به ایشان یادآوری شود.

از میقات تا حرم

۱- در صورت امکان، به ویژه خانم‌ها در هتل غسل احرام کنند و لباس احرام بپوشند؛ چون ممکن است در میقات فرصت این اعمال را نیابند، البته زائران ضمن این که راهنمایی می‌شوند، مجبور به این کار نشوند، لیکن چون به فتوای برخی از فقها، پس از غسل تا احرام نباید در میقات بخوابند یا مبطلات وضو از آن‌ها سر بزنند و مردان نباید لباس دوخته بپوشند، لذا یادآوری این مطلب نیز مناسب است.

هرچند به فتوای برخی از فقها، تنها خوابیدن ناقض است و سایر نواقض وضو ناقض این غسل نیست.

۲- در روزهایی از سال که هوا گرم است، به‌خصوص در ایام عمره، که میقات خلوت است و فرصت بیشتری هم وجود دارد و غسل در میقات برای زائران ممکن است، لذا می‌توان آن‌ها را راهنمایی کرد که چنانچه بخواهید می‌توانید در میقات غسل کنید.

۳- در برخی از موارد و برای برخی از زائران، پیشنهاد یک غسل مافی‌الذمه مناسب است؛ چون در برخی موارد پیش آمده که غسل واجب؛ مانند جنابت یا غسل مسّ میّت بر عهده زائر بوده و از آن خبر نداشته و پس از اعمال متوجه شده است.

۴- پیش از رفتن به مسجد شجره، زائران را نسبت به جغرافیای مسجد، محل وضو و غسل توجیه نمایید که به راحتی بتوانند اعمال

ص: ۳۱

را انجام دهند و زائری گم نشود و کسی در محوطه میان وضوخانه و مسجد مُحرم نشود.

۵- به زائران یاد آوری شود که هنگام پاسخ دادن به لیبک‌ها، آن‌ها را با صدای بلند نگویند؛ چون ضرورتی ندارد و مزاحمت به دیگران است.

۶- اگر وقت احرام مصادف با نماز جماعتِ مسجد شجره شد، لازم است زائران را به شرکت در نماز جماعت راهنمایی کنید تا از تکرار لیبک به صورت دسته جمعی و با صدای بلند پرهیزند.

۷- مسائلی که درباره احرام در مسجد گفته شد، مخصوص مسجد شجره است و در سایر مواقیت، مسجد خصوصیت ندارد، و احرام در میقات، صحیح است و بردن زائران به داخل مسجد لازم نیست، هر چند از جهاتی بهتر است که افراد غیر معذور در داخل مسجد محرم شوند.

۸- در سفر عمره، پیش از رفتن به میقات، چنانچه زائران، کودک یا کودکان خود را همراه دارند، در مورد احرام آن‌ها و کیفیت اعمالشان توضیح داده شود و نسبت به احرام کودکان توصیه و تشویق نشوند، چون احرام آن‌ها مشکلاتی به همراه دارد. گفتنی است که:

الف) کودکِ پسر باید ختنه شده باشد.

ب) هر کدام از اعمال را می‌تواند باید خودش به‌جا آورد و بقیه را کمکش کنند یا از طرف او انجام دهند.

ص: ۳۲

ج) لباس احرامش تا پایان اعمال باید پاک باشد.

د) در حال طواف باید با طهارت باشد.

ه) در حال طواف و سعی باید بیدار باشد.

و) در حال طواف شانه چپ کودک باید به طرف کعبه باشد.

۹- کسانی که نیاز به تلقین لبیک دارند شناسایی شوند تا در میقات جدای از جمع برای آن‌ها لبیک‌ها گفته شود.

۱۰- چنانچه زائران نماز واجب را در مسجد می‌خوانند؛ مثلاً نماز مغرب و عشا را و پس از آن محرم می‌شوند، به استحباب احرام پس از نماز عمل شده، بلکه محرم شدن پس از نماز واجب ادا یا قضا از نماز مستحب افضل است.

۱۱- چون مشهور فتوای فقها لزوم احرام در داخل مسجد شجره است، بجز بانوان معذور همه را به داخل مسجد ببرید تا محرم شوند و احتیاط احرام در مسجد قدیم نیز قابل ارجاع به فالاعلم است.

۱۲- هر چند به زبان آوردن نیت احرام و سایر اعمال واجب نیست ولی برخی از فقها مستحب دانسته‌اند و نیز قصد ترک محرمات را نیز عده‌ای لازم شمرده‌اند، اگر برای احرام عمره تمتع این گونه گفته شود مناسب است:

«به قصد شروع اعمال عمره تمتع و انجام آن‌ها و ترک محرمات احرام، محرم می‌شوم به احرام عمره تمتع ... قربةً الى الله»

ص: ۳۳

۱۳- برای گفتن لبیک، چون برخی از فقها «وصل به سکون» و «وقف به حرکت» را خلاف احتیاط می‌دانند و بعضی نیز گفتن لبیک پنجم را لازم نمی‌دانند، اگر لبیک به سه صورت گفته شود و زائران جواب بدهند و به همین سه بار نیز اکتفا شود، کافی است:

الف) بار اول جمله به جمله، هر چند با وقف به حرکت و وصل به سکون و همراه با لبیک پنجم.

ب) بار دوم به همین شیوه بدون لبیک پنجم.

ج) بار سوم با مراعات وقف به سکون و وصل به حرکت.

۱۴- چون با توسعه اخیر مدینه منوره و نزدیک شدن شهر به مسجد شجره، خارج بودن مسجد شجره از حد ترخص مشکوک است، لذا کسانی که در مدینه منوره با قصد عشره نماز را تمام می‌خوانند، در آنجا نیز نمازشان تمام است و می‌توانند برای عمل به احتیاط، به صورت جمع بخوانند. (۱) ولی کسانی که قصد عشره نداشتند، نمازشان شکسته است.

۱۵- چون به فتوا یا احتیاط برخی از فقها، در شب سوار ماشین مسقف شدن جایز نیست. وجه جمع میان فتاوا به این است که مقلدان مراجعی که عدم جواز را مبنی بر احتیاط می‌دانند، به فتوای جواز سایر مراجع عمل کنند و مقلدان مراجعی که فتوا به عدم جواز

۱- به نظر برخی از دوستان روحانی، مسجد شجره خارج از حد ترخص مدینه است.

ص: ۳۴

می‌دهند؛ چنانچه ناچار به استفاده از ماشین مسقف هستند، کفاره بدهند.

و چنانچه مقلدی بخواهد به احتیاط مرجع خود عمل کند و چاره‌ای جز سوار شدن به ماشین مسقف نداشته باشد، باید بنابر احتیاط کفاره بدهد.

۱۶- کسانی که نسبت به استطاعت خود برای حج به یقین نرسیده‌اند، هر چند وظیفه آن‌ها حج واجب نیست ولی می‌توان آن‌ها را راهنمایی کرد که به نیت وظیفه فعلیه مُحرم شوند تا اگر بعداً معلوم شد که مستطیع بوده‌اند، اعمال انجام شده کافی باشد.

۱۷- پیش از حرکت از میقات، در داخل اتوبوس‌ها از زائران پرسیده شود که آیا همه آن‌ها در داخل مسجد شجره، به نیت احرام عمره، لبیک گفته‌اند یا نه و اگر کسی نگفته یا شک دارد که گفته است یا نه، همانجا بتواند به مسجد برود و مُحرم شود.

در میقات جُحفه نیز در مورد احرام سؤال شود تا پیش از حرکت و بیرون رفتن از میقات، نسبت به احرام تمام زائران اطمینان حاصل شود.

برخی از محرمات احرام نیز تذکر داده شود؛ مانند نگاه در آینه، زدودن مو از بدن و استفاده از عطر و صابون و اشیای خوشبو و پوشاندن سر برای مردان و صورت برای بانوان و حرام بودن زن و مرد بر یکدیگر. و نیز استحباب تکرار تلبیه تا نزدیک مکه، عدم

لزوم بیدار بودن در میان راه، چون برخی از زائران تصور می‌کنند که

ص: ۳۵

نباید بخوابند.

۱۸- گاهی یاد آوری در مورد نگاه به آینه در اتومبیل ضرر بیشتری دارد، چون معمولاً حرکت زائران در شب است و توجهی به آینه ندارند و اگر بی توجه نگاهشان به آینه بیفتد اشکال ندارد و یاد آوری آن گاهی سبب نگاه کردن می‌شود. ولی نسبت به محل اسکان و هتل، چون غالباً در سالن انتظار، راهروها، و دستشویی‌ها آینه وجود دارد، بهتر است در بدو ورود به محل اسکان، تذکر داده شود.

۱۹- بهتر است آقایان بر صندلی‌های جلوی اتوبوس و خانم‌ها بر صندلی‌های عقب آن بنشینند و همسران کنار یکدیگر نباشند.

۲۰- در میقات یا در میان راه و در بدو ورود به مکه، زمان رفتن برای اعمال تعیین و اعلان شود.

۲۱- بسیار مناسب است زمان رسیدن به مسجد تنعیم و لحظات ورود به محدوده حرم، به زائران یاد آوری گردیده و دعای کوتاه ورود به حرم خوانده شود. همچنین بهتر است مسجد تنعیم و منطقه شهدای فخر به آن‌ها نشان داده شود.

۲۲- از آنجا که تعداد لباس احرام آقایان حداقل دو تکه است و بیشتر از آن در صورتی که شرایط لباس احرام را داشته باشد بی‌اشکال است، در فصل سرما به آنان یاد آوری شود که پوشیدن بیش از دو جامه احرام اشکال ندارد.

و نیز کشیدن پتو بر روی خود برای جلوگیری از سرما، اشکال

ص: ۳۶

ندارد، ولی آقایان آن را بر سر و خانم‌ها بر صورت نیندازند.

البته اگر دوخته باشد، آقایان نباید بر دوش خود بیندازند و دوخته بودن حواشی آن، به فتوای برخی از فقها، بی اشکال است.

۲۳- کسی که برای عمره تمتع محرم شده، وقتی خانه‌های مکه را ببیند، نباید لبیک بگوید، لذا این مسأله، هنگام رفتن به مکه تذکر داده شود که پس از آن تلبیه نگویند.

۲۴- هنگام ورود به منطقه حرم‌ها؛ مثلاً تنعیم به زائران توجه داده شود و دعای آن نیز برای زائران خوانده شود.

اعمال عمره تمتع

۱- اگر زمان ورود به مکه پس از نیمه شب است، زائران را برای انجام اعمال نبرید، مگر کسانی که سرحال و جوان‌اند و آمادگی کامل دارند؛ چون با حالت خستگی و خواب آلودگی؛ اولاً ممکن است در بین طواف یا سعی خوابشان ببرد، افزودن بر این که انجام دادن این اعمال با حالت خستگی، حلاوت آن را از بین می‌برد و حال توجه و دعا را نیز از آن‌ها می‌گیرد و بهتر است افراد توانمند را پس از صرف صبحانه حدود ساعت شش و نیم یا هفت، (آنهم با لحاظ مسأله استظلال در شهر مکه) برای اعمال به مسجد الحرام ببرید.

۲- سعی کنید زائران را در فرصتی برای اعمال به مسجد الحرام

ص: ۳۷

ببرید که در اثنای عمل به نماز جماعت و شستشوی مسجد برخورد نکنند. یادآوری می‌شود که فرصت نماز مغرب تا عشا و ظهر تا عصر و عصر تا مغرب کوتاه است ولی فرصت نماز صبح تا نماز ظهر و نماز عشا تا صبح زیاد است و شستشوی مسجد نیز بیشتر در وقت خلوت مطاف، مثل ساعت یک بامداد صورت می‌گیرد.

۳- چنانچه در اثنای طواف یا سعی، نماز جماعت برگزار شده تا آخرین فرصت امکان به طواف یا سعی خود ادامه دهند تا اگر ممکن شد طواف یا سعی را به پایان برسانند که برای پس از نماز نماند.

۴- در جلسه اول مکه، مطالب زیر به زائران گفته شود:

الف) هر کس نسبت به اعمالی که انجام داده، سؤال یا شبهه‌ای دارد، بپرسد تا وظیفه‌اش مشخص شده و مطابق آن عمل کند.

ب) وضع نماز قصر یا تمام در مکه و کیفیت جمع بین فتاوا، همان‌طور که در بخش مدینه گذشت، یادآوری شود.

ج) چنانچه در عمره کمتر از ده روز در مکه می‌مانند مسافر هستند و در حج، چنانچه پیش از اعمال حج و رفتن به عرفات حداقل ده روز در مکه اقامت دارند نمازشان تمام است و بالتبع در عرفات، مشعر الحرام و منا و پس از بازگشت به مکه نیز تمام است و چنانچه پیش از رفتن به عرفات کمتر از ده روز در مکه اقامت دارند، مسافر هستند و معلوم است که در مشاعر مقدس نیز نماز شکسته است و پس از اعمال و بازگشت به مکه اگر

ص: ۳۸

حداقل ده روز در مکه اقامت دارند نماز تمام و گرنه مسافر هستند.

د) اعمال مستحب مکه، مثل تلاوت و ختم قرآن، طواف مستحب، نماز در مسجد الحرام و البته تلاوت (با حکم خاص نه مطلق تلاوت) اختصاص به مکه دارد نه مشاعر.

ه) کارهای حرام بین دو احرام، پس از تقصیر عمره تمتع تا احرام حج، که عبارت‌اند از:

* تراشیدن سر (به فتوای برخی از مراجع).

* بیرون رفتن از شهر مکه (به فتوای برخی از مراجع).

* به‌جای آوردن عمره مفرده.

* صید در حرم.

* کندن و بریدن گیاه و درخت حرم.

۵- استظلال در شهر مکه و نیز عرفات و منا، به‌جز مراجعی که جایز می‌دانند و آیت‌الله زنجانی که جایز نمی‌دانند، بقیه آقایان؛ مانند حضرات آیات بهجت، تبریزی، خامنه‌ای، خویی و سیستانی احتیاط واجب دارند.

۶- چنانچه پس از طواف اذان گفته شد یا وقت اذان نزدیک بود، سعی را شروع نکنید و اعمال مکه و عمره مفرده، اگر پس از سعی اذان گفته شد، نزدیک وقت نماز بود که فرصت برای اتمام آن باقی نیست، طواف نساء را شروع نکنید و چنانچه در بین اعمال به نماز برخورد کردید، باید زائران را توجیه کرد که در نقطه‌ای مشخص

ص: ۳۹

طواف و سعی خود را قطع کنند و جای آن را به خاطر بسپارند و از همان نقطه‌ای که طواف یا سعی را رها می‌کنند در نماز جماعت شرکت کنند و سپس ادامه دهند و آن را به اتمام برسانند و چنانچه فاصله زیاد نشود طواف و سعی صحیح است ولی با فاصله زیاد نسبت به اکتفا به آن، تفصیل میان تمام شدن نصف طواف، نظر مرجع باید لحاظ شود.

۷- جزئیات مسائل شک در تعداد دورهای طواف و سعی کمتر گفته شود چون همین امر سبب شک بیشتر خواهد شد و به طور کلی گفته شود که اگر شک و شبهه یا سؤالی پیش آمد، با تردید ادامه ندهید و حتماً حکم مسأله را پرسید و سپس مطابق وظیفه عمل کنید و تنها این مسأله تذکر داده شود که اگر شک در تعداد دورهای طواف یا سعی پیش آید و پای نقیصه در میان باشد، مبطل طواف و سعی است.

۸- این مسأله نیز یادآوری شود، چنانچه در عملی اشکالی به نظرتان رسید یا مشکل پیش آمد، با اعاده کل اعمال عمره مشکل حل نشده و وظیفه تمام نخواهد شد، بلکه باید مورد اشکال مشخص و چنانچه نیاز به اصلاح، تکمیل یا اعاده بود، عمل شود.

۹- مسجد الحرام حیاط وسط (که کعبه در آن قرار دارد) و شبستان‌های اطراف است، سعی و محوطه اطراف مسجد که سنگفرش شده و با دیوارهای نرده‌ای محصور است جزو مسجد نیست و احکام مسجد را ندارد.

ص: ۴۰

۱۰- هروله برای زنان مستحب نیست و چنانچه سهواً انجام دادند مبطل سعی نیست و برنگردند و نیز مردان اگر هروله را فراموش کردند، برای به‌جا آوردن آن برنگردند.

۱۱- تقصیر مکانِ معینی ندارد ولی مرسوم است که بر فراز مروه تقصیر می‌کنند. یاد آوری این نکته لازم است که سمت چپ مروه قسمتی افزوده شده و می‌توانید زائران را به آن قسمت هدایت کنید تا مزاحمتی برای دیگران نباشد و بانوان بتوانند به دور از چشم نامحرمان تقصیر کنند.

۱۲- وظیفه حائض در عمره تمتع و عمره مفرده متفاوت است:

الف) در عمره تمتع اگر تا پیش از رفتن به عرفات پاک نمی‌شود وظیفه او به حج افراد تبدیل می‌شود و با همان احرام باید به عرفات برود و نمی‌تواند برای طواف و نماز نایب بگیرد.

ب) در عمره مفرده اگر نمی‌تواند تا زمان پاک شدن در مکه بماند، باید برای طواف و نماز نایب بگیرد و سعی و تقصیر را خودش به‌جا آورد.

۱۳- کسانی که برای نماز طواف عمره یا طواف زیارت نایب می‌گیرند، اولاً باید خودشان نماز طواف را بخوانند، ثانیاً باید پس از نماز، خود و نایب به سعی برود، به لحاظ آن که ترتیب مراعات شود ولی همزمان بودن یا تقدم و تأخر نماز او با نایب اشکالی ندارد.

۱۴- کسانی که با ویلچر در طبقه دوم طواف داده می‌شوند و باید نایب نیز بگیرند، لازم است ترتیب مراعات کنند و در صورتی که

ص: ۴۱

خود فرد بتواند نماز را در صحن مسجد بخواند، قابل نیابت نیست و در این صورت نماز طواف باید پس از هر دو طواف باشد.

استفتای طواف معذورین

اشاره

س) افراد ناتوان که قبلاً با صندلی چرخدار (ویلچر) یا سبد (تخت روان) طواف داده می‌شدند، در سال جاری از طواف در صحن مسجد الحرام منع شده‌اند و حتی ممکن است کسی نباشد تا فرد ناتوان را بر دوش خود حمل کند و طواف بدهد یا همین کار نیز ممنوع شود و چنین افرادی باید در طبقه دوم یا پشت بام مسجد الحرام طواف داده شوند. آیا چنین طوافی کفایت می‌کند یا نه، وظیفه آنان چیست؟

* آیت الله بهجت: در صورت عدم امکان، با رعایتِ الأقرب فالأقرب، کفایت می‌کند.

* آیت الله تبریزی: احتیاط واجب آن است که آن‌ها را از طبقه دوم طواف دهند و نایب هم برایشان بگیرند.

* آیت الله خامنه‌ای: طواف باید دور کعبه معظمه، ولو در فضای مابین زمین تا محاذی پشت بام کعبه باشد و کف طبقه دوم مسجد الحرام اگر به قدر قامت طواف کننده پایین‌تر از نقطه محاذی پشت بام کعبه نباشد، طواف از طبقه دوم صحیح و مجزی نیست، و کسانی که نمی‌توانند در صحن مسجد الحرام، ولو به وسیله حمل توسط شخص دیگر طواف کنند وظیفه‌شان نایب گرفتن در طواف

ص: ۴۲

است و احوط آن است که خودش هم در همان طبقه دوم طواف نماید.

* آیت الله سیستانی: چنانچه احراز شود که طبقه دوم بالاتر از کعبه است، طواف از بالا کفایت نمی‌کند و باید برای طواف از پایین نایب بگیرند و لازم نیست احتیاط کنند و چنانچه مطلب مشکوک باشد، باید احتیاطاً بین طواف از بالا و نایب گرفتن از پایین جمع نمایند.

* آیت الله شبیری زنجانی: در مورد سؤال اگر ممکن باشد کسی فرد ناتوان را بر دوش حمل کند، طواف در محدوده بین مقام ابراهیم و کعبه لازم است و در غیر این صورت باید نایب بگیرند تا در محدوده طواف کند و بنابر احتیاط مستحب نیز خود شخص در طبقه دوم طواف داده شود و چنانچه نیابت نیز ممکن نباشد طواف دادن شخص در طبقه دوم کفایت می‌کند.

* آیت الله صافی گلپایگانی: در فرض مذکور این افراد باید در طبقه دوم طواف داده شوند و بنابر احتیاط واجب نایب هم گرفته تا برای آنان در صحن مسجد الحرام طواف نماید.

* آیت الله فاضل: در فرض سؤال، چنانچه کعبه مقدسه از طبقه دوم پایین‌تر نباشد، احتیاط واجب آن است که علاوه بر این که در طبقه دوم طواف داده می‌شوند، استنباه هم بنماید؛ و الله العالم.

* آیت الله مکارم شیرازی: در این گونه موارد که راهی جز این نیست، طواف در طبقه بالا کفایت می‌کند.

ص: ۴۳

* آیت الله نوری همدانی: طواف در طبقه فوقانی صحیح نیست و این قبیل افراد باید به وسیله کول گرفتن طواف خود را انجام بدهند و اگر ممکن نشد، لازم است برای طواف خود نایب بگیرند.

* آیت الله وحید خراسانی: در مفروض سؤال باید نایب بگیرد که در صحن مسجد الحرام طواف نماید و در صورتی که متمکن می‌باشد و بر او حرجی نیست، احتیاط واجب آن است که خودش هم از طبقه دوم طواف نماید.

۱۵- نماز جماعت استداره‌ای در مسجد الحرام به فتوای برخی از فقها اشکال دارد، باید مأمومین در جهتی بایستند که پشت سر امام جماعت باشد یا روبه‌روی امام جماعت نباشد، لذا توجه داشته باشید که امام جماعت مسجد الحرام در نماز صبح، مغرب و عشا نزدیک مقام ابراهیم یا نزدیک در کعبه به نماز می‌ایستد و در نماز ظهر و عصر، در فصل گرما (بجز در نماز جمعه) در نقطه مقابل، روبه‌روی مستجار، داخل شبستان کنار اتاق مؤذنان به نماز می‌ایستد.

۱۶- کسانی که از مکه به مسجد تنعیم، برای احرام عمره مفرده می‌روند، پس از بازگشت از تنعیم به مسجد الحرام، نسبت به استظلال در شب و در شهر مکه، سه دسته‌اند:

الف) مقلدان فقیهی هستند که استظلال در شب و در شهر مکه (هر دو) را جایز نمی‌دانند؛ اینان نمی‌توانند حتی در شب، با ماشین سقف دار از تنعیم بیایند.

ب) مقلدان فقیهی هستند که استظلال در شهر مکه را جایز

ص: ۴۴

می‌داند؛ این دسته می‌توانند شب یا روز ماشین مسقف سوار شوند و فرقی بین این که استظلال در شب را جایز بدانند یا ندانند نیست.

ح) مقلدان فقیهی می‌باشند که استظلال در شهر مکه را جایز نمی‌دانند ولی استظلال در شب را قائل نیست؛ اینان می‌توانند در شب، از تنعیم با ماشین مسقف به مسجد الحرام بروند.

یادآوری می‌شود، اکثر مراجع تقلید که استظلال در شب و در شهر مکه را جایز نمی‌دانند، فتوای صریح ندارد، بلکه احتیاط فرموده‌اند.

۱۷- باید توجه داشت که به فتوای برخی از فقها، اگر عمره در ماه قبل انجام شده باشد و در ماه جدید و لو با یک روز فاصله از حرم خارج شود؛ مثلاً به عرفات برود، چون عرفات خارج حرم است، باید برای آمدن به مکه مجدداً محرم شود.

۱۸- سعی میان صفا و مروه باید بین الجبلین باشد و به شهادت اهل اطلاع، ستون‌های گنبد صفا روی کوه است و قسمت شیب‌دار روی مروه و آخرین در خروجی آن در سمت راست روی کوه است.

بنابراین، امروزه مردم سعی را از کوه تا کوه انجام می‌دهند و زدن پاشنه پا به روی صخره ضرورتی ندارد و این مسأله مربوط به زمانی بوده که از پایین کوه حرکت می‌کردند، بدین معنی که در کنار صفا اگر رو به مروه می‌ایستادند، همین که پاشنه پایشان به صفا متصل می‌شد و در نهایت همین که نوک انگشت پایشان به مروه می‌رسید

ص: ۴۵

کفایت می‌کرد و ضرورتی نداشت که از کوه بالا بروند، ولی امروزه به‌طور طبیعی بخشی از کوه را بالا می‌روند.

۱۹- روبه‌روی حجرالأسود برای پوشاندن خط تیره مقابل حجرالأسود، روی زمین را چسب زده‌اند که این قسمت چسب خورده، به عرض حدود چهار متر تا آخر مسجد امتداد دارد که خواندن نماز بر این‌ها سجده بر سنگ نخواهد بود که باید زائران را به این نکته توجه داد.

۲۰- با توجه به محو شدن خط تیره مقابل حجرالأسود، برای نیت آغاز طواف، اگر به زائران گفته شود که از چند متر جلوتر قصدشان این باشد که از مقابل حجرالأسود طواف را شروع و به همان جا ختم شود، اشکال ندارد و لازم نیست متوجه باشند که کدام نقطه به‌طور دقیق مقابل حجرالأسود است.

۲۱- برای آغاز طواف، هرگز زائران را از مقابل حجرالأسود یا نزدیک آن، به داخل صف طواف کنندگان نبرید که موجب اذیت و مزاحمت برای طواف کنندگان است بلکه در هر نقطه‌ای از مطاف می‌توانید وارد جمعیت شوید و بدون نیت طواف به راه خود ادامه دهید تا به نقطه آغاز آن برسید و نیز در پایان طواف برای رفتن به محل نماز طواف (پشت مقام ابراهیم) آرام آرام بدون نیت طواف، همراه جمعیت به راه خود ادامه دهید تا به راحتی بتوانید از صف طواف کنندگان خارج شوید.

۲۲- در حال سعی، برخی از زائران ایرانی به خصوص جوان‌ها

ص: ۴۶

هنگام ازدحام جمعیت برای آن که سریع‌تر مسیر را بپیمایند، از کنار جمعیت و نرده‌های وسط حرکت می‌کنند و گاهی برای عبور دادن خود از فشار جمعیت متمایل به راست یا چپ می‌شوند و به صورت کج به راه خود ادامه می‌دهند، این مقدار از سعی به نظر بسیاری از فقها اشکال دارد.

۲۳- ممکن است هنگام ازدحام، افراد ناتوان را، که با ویلچر سعی می‌کنند، در طبقه همکف راه ندهند و آن‌ها را به طبقه دوم یا پشت بام مسجد الحرام راهنمایی کنند، باید توجه داشت چون طبقه دوم و پشت بام بالاتر از صفا و مروه است، سعی در آنجا کافی نیست، بلکه این افراد باید برای سعی نایب بگیرند.

۲۴- برخی از زائران تا پاسی از بامداد (پس از نصف شب) در مسجد الحرام می‌مانند و به جهت خستگی و دیر خوابیدن، برای نماز صبح بیدار نمی‌شوند، تذکر این مسأله لازم است که چنانچه این امور مستحب سبب ترک واجب شود، هیچ‌گونه ثوابی نخواهد داشت.

۲۵- اوقات اذان‌های شش‌گانه یومیه مکه به زائران گفته شود، تا در انجام فرایض دچار مشکل و اشتباه نشوند. اگر فاصله اذان تا اقامه برای هر نماز هم گفته شود مناسب است. گفتنی است، اذان صبح و ظهر که گفته می‌شود، مطابق وقت شرعی است ولی اذان مغرب، هنگام غروب آفتاب است نه ذهاب حمرة مشرقیه.

و اذان اول صبح، که حدود یک ساعت پیش از طلوع فجر گفته می‌شود برای نماز شب است.

ص: ۴۷

۲۶- چگونگی به‌جای آوردن طواف مستحب برای خود و دیگران را به زائران تعلیم دهید و نیز بر تلاوت قرآن و عبادت در مکه به‌ویژه در مسجدالحرام و استفاده بهتر از اوقات فراغت تأکید کنید.

۲۷- هرچند تلاوت قرآن در هر حال و در هر جا مستحب است ولی تأکید بر ختم قرآن در مکه مربوط به شهر مکه است و شامل عرفات، مشعر و منا نمی‌شود. پس اگر شخصی مقید باشد به این استحباب عمل کند، باید تمام تلاوت را در مکه- هرچند در هتل انجام دهد.

۲۸- چون جهت قبله در شهر مکه، در هر سوی آن تفاوت دارد، حتی گاهی در یک هتل، در بخش‌های مختلف آن نیز متفاوت است و بدین سبب تشخیص قبله برای زائران مشکل می‌شود، مناسب است جهت قبله یادآوری شود و چنانچه در هتل علامت مشخص وجود ندارد، علامت‌هایی جهت قبله نصب شود.

۲۹- در برخی از هتل‌ها سنگ توالت‌ها رو به قبله یا پشت به آن است که با کمی انحراف در نشستن مشکل حل می‌شود. هرچند اگر زائران متوجه نباشند مرتکب گناهی نخواهند شد.

اعمال حج

۱- محل احرام حج، شهر مکه است. بسیاری از فقها؛ مانند امام خمینی قدس سره تمام شهر مکه فعلی را برای احرام کافی می‌دانند و برخی

ص: ۴۸

دیگر می‌فرمایند: به احتیاط واجب احرام حج باید در مکه قدیم انجام شود. در این مورد با هماهنگی مدیر کاروان، مقلدان آن مراجع، در صورت تمایل، می‌توانند کمی زودتر به مسجد الحرام بروند و در آنجا محرم شوند تا مشکلی پیش نیاید، چون اگر در روز هشتم ذی‌حجه، حتی پیش از آن هم محرم شوند، اشکال ندارد.

بنابراین، در صورت لزوم می‌توان آن‌ها را در وقت خلوت به مسجد الحرام برد تا محرم شوند، هر چند در احتیاط واجب عمل به فتوای فالأعلم نیز ممکن است.

۲- کسانی که باید اعمال مکه را پیش از وقوف به‌جای آورند، لازم است شناسایی شوند و تا وقت تنگ نشده، اقدام کنند و چنانچه تا رفتن به عرفات فاصله‌ای نیست، حتماً به آنان یادآوری شود که در این فاصله محرم هستید و باید از محرّمات احرام پرهیز کنید.

۳- پس از محرم شدن زائران به احرام حج، به‌جای آوردن طواف مستحب خلاف احتیاط است و چون گاهی بین احرام حج و حرکت به سوی عرفات - مخصوصاً برای کسانی که اعمال را جلو می‌اندازند - فاصله‌ای وجود دارد ممکن است زائران، طواف مستحب به‌جای آورند، تذکر این نکته نیز مناسب است.

گفتنی است در موارد زیر، به‌جای آوردن طواف مستحب خلاف احتیاط است:

الف) پس از احرام عمره، پیش از طواف.

ص: ۴۹

ب) پس از احرام حج، پیش از رفتن به عرفات.

ج) پس از اعمال منا و پیش از طواف زیارت.

د) بین طواف و نماز طواف و در این مورد، خواندن نماز دیگر غیر از نماز طواف نیز خلاف احتیاط است.

۴- وقوف به عرفات از ظهر روز نهم آغاز می‌شود. بنابراین، زمان حرکت به سوی عرفات، به گونه‌ای باید تنظیم شود که حجج قبل از ظهر در عرفات حاضر باشند و رفتن شب عرفه و استفاده از خنکی هوا و نبود مشکل استظلال وقت مناسبی است.

۵- چون در وقت وقوف (از ظهر تا مغرب) حاجیان باید در صحرای عرفات باشند و از حدود آن خارج نشوند، بنابراین، نسبت به حدود عرفات، که امروزه با تابلوهای بزرگ زرد رنگ مشخص شده است، توجه شوند و حتی المقدور از تردد در جاهای مختلف عرفات نیز پرهیزند که احتمال گم شدن آنها زیاد است و در صورت گم شدن، ممکن است از اعمال باز بمانند. لازم به یادآوری است، تابلوهای مشاعر مقدس به رنگ‌های زیر است:

عرفات زرد رنگ

مشعر الحرام (مزدلفه) بنفش

منا آبی

۶- هر چند مستحب است نماز مغرب و عشا در مشعر الحرام خوانده شود، ولی به جهت آن که امروزه بر اثر ازدحام جمعیت و

ص: ۵۰

حرکت کُندِ اتوبوس‌ها ممکن است دیر وقت به مشعر الحرام برسید، توصیه می‌شود نماز مغرب و عشا را در عرفات بخوانید و سپس حرکت کنید.

۷- از لحظات حساس در مدت فعالیت روحانیون کاروان‌ها، حرکت از عرفات تا منا است.

در سال‌های اخیر به سبب وجود راه‌های متعدد، رسیدن به موقع تا مشعر الحرام بسیار بعید است، لیکن به جهت عدم تدبیر برخی از مدیران و روحانیون، گاهی اتفاق افتاده است که برخی از کاروان‌ها پس از اتمام وقتِ وقوف به مشعر رسیده‌اند.

باید دانست که فاصله عرفات تا مشعر الحرام در طرق متعدد از چهار تا شش کیلومتر است، بنابراین، اگر از دورترین راه هم به سمت مشعر بروید، فاصله آن بیش از شش کیلومتر نیست. پس، اگر در میان راه، دچار مشکلی شدید و نتوانستید با ماشین حرکت کنید، می‌توانید پیاده به راه خود ادامه دهید تا از وقوف در مشعر باز نمانید و برای رسیدن به مشعر نیز حتماً باید تابلوهای به رنگ بنفش که بر آن‌ها جمله «بدایهٔ مزدلفه» نوشته شده پشت سر بگذارید.

۸- برای نیتِ وقوف در مشعر الحرام، لازم نیست زائران هنگام طلوع فجر بیدار باشند، بلکه اگر از سر شب قصد این را داشته باشند که از طلوع فجر تا طلوع آفتاب را به قصد وقوف و به عنوان یکی از اعمال حج در آنجا باشند کفایت می‌کند، لذا بهتر است در آغاز ورود به مشعر الحرام و استقرار حجاج، این نکته را به آن‌ها توجه

ص: ۵۱

دهید و یادآوری کنید که از این لحظه تصمیم داشته باشید که از طلوع فجر به نیت وقوف در اینجا باشید.

۹- از آنجا که برخی از مراجع معظم تقلید، ماندن پیش از طلوع فجر در مشعر الحرام به نیت طاعت الهی را واجب می‌دانند، بهتر است در عرفات یا پیش از رسیدن به مشعر یا در بدو ورود به مشعر این نکته نیز به زائران یادآوری شود که از هم اکنون در اینجا می‌مانیم به قصد طاعت الهی و از طلوع فجر تا طلوع آفتاب نیز به قصد وقوف و به عنوان یکی از اعمال حج در این سرزمین هستیم، ان شاء الله.

۱۰- یکی از مستحبات شب عید در مشعر الحرام، جمع‌آوری ریگ‌هایی است که به جمرات زده می‌شود، ولی لازم نیست از مشعر باشد، بلکه باید از حرم باشد و مکه و منا نیز جزو حرم است و از آنجا که در سال‌های اخیر بر اثر احداث خیابان‌ها و توقف‌گاه‌های زیاد و حصار کشی اطرف برخی از خیابان‌ها در مشعر الحرام، جمع‌آوری ریگ دشوار شده و در برخی از موارد غیر ممکن است و چون معلوم نیست شب عید در مشعر جای مناسبی که امکان جمع‌آوری ریگ باشد، برای توقف بیابید، بنابراین، توصیه می‌شود زائران ریگ‌ها را در شهر مکه گردآورند و چنانچه در مشعر نیز در جای مناسبی توقف کردند، می‌توانند مجدداً جمع‌آوری کنند و به این استحباب عمل نمایند.

۱۱- حدود مشعر الحرام اکنون با تابلوهایی که سمت داخلی آن

ص: ۵۲

«نهایه مزدلفه» و در سمت بیرونی آن «بدایه مزدلفه» نوشته شده، مشخص گردیده و از سوی منا تا ابتدای وادی محسّر، که فاصله‌اش تا ابتدای منا حدود ۳۰۰ متر است، ادامه دارد ولی برخی افراد به غلط تصور می‌کنند انتهای مزدلفه، پلی است که وسط مشعر احداث شده و مقید هستند که از این پل نگذرند و این امر سبب تراکم جمعیت قبل از پل می‌شود. شما می‌توانید از پل بگذرید و پیش از تابلوی «نهایه مزدلفه» در جای مناسبی توقف کنید و اگر این امکان وجود نداشت و در وسط مشعر وقوف کردید، پیش از طلوع آفتاب می‌توانید کاروان را حرکت دهید و پس از طلوع آفتاب بیرون روید.

۱۲- در سال‌های اخیر، در بخشی از مشعر الحرام، از طرف منا خیمه‌های ثابت- همانند خیمه‌های منا- نصب شده است که این‌ها نیز برخی افراد را به اشتباه می‌اندازد و تصور می‌کنند که این قسمت جزو مناست، در حالی که چنین نیست و برای تشخیص حدود مشعر باید به تابلوهای «نهایه مزدلفه» توجه داشت.

۱۳- هرچند به فتوای برخی از فقها، بانوان می‌توانند پس از لحظه‌ای وقوف در مشعر الحرام، حتی پیش از نصف شب از آنجا بروند، ولی به فتوای همه مراجع تقلید، بانوان حتی اگر عذری از ماندن نداشته باشند می‌توانند پس از نصف شب از مشعر کوچ کنند، لذا توصیه می‌شود برای سهولت کار، تمام بانوان تشویق شوند که پس از نصف شب به منا بروند و رمی جمره عقبه را شبانه انجام دهند، تا قربانی آنان نیز صبح روز عید، زودتر انجام پذیرد.

ص: ۵۳

۱۴- آقایانی که محرم به احرام حج هستند و شب به همراه بانوان به منا می‌روند، باید پیش از طلوع فجر برای وقوف به مشعر برگردند و چنانچه نایب باشند و برگردند، به فتوای برخی از فقها نیابت آنان نیز اشکال دارد.

۱۵- بانوانی که شب عید برای رمی می‌روند، اگر بر اثر ازدحام یا عذر دیگری نتوانستند رمی کنند، و باید نایب بگیرند، نایب نمی‌تواند رمی را در شب انجام دهد، بلکه باید در روز به نیابت از وی رمی کند.

۱۶- در سال‌های اخیر به جهت برچیده شدن کشتارگاه‌های قدیمی و احداث کشتارگاه‌های مکانیکی جدید، باید با تدبیر و برنامه‌ریزی دقیق برای ذبح اقدام کنند تا تمام قربانی‌های زائران به‌طور صحیح انجام شود و برای انجام صحیح این عمل، توجه به نکات زیر لازم است:

الف) چون همه افراد کاروان نمی‌توانند به مسلخ بروند، باید افراد با تجربه و توانمند به تعداد لازم از بین افراد کاروان انتخاب شوند و در صورتی که روحانی یا معین بتواند آنان را همراهی کند بسیار مناسب است.

ب) حتماً از کسانی که بناست برایشان قربانی را انجام دهند، نیابت بگیرند و صرف این که راضی است و خوشحال می‌شود کفایت نمی‌کند.

ج) افرادی که به قربانگاه می‌روند، از زائران و کالت در توکیل نیز

ص: ۵۴

بگیرند تا اگر خودشان موفق به ذبح نشدند بتوانند به دیگری برای ذبح و کالت بدهند.

د) هر چند شرایط گوسفندان از پیش تا حدودی کنترل شده، ولی نسبت به شرایط ظاهری؛ مانند لاغر نبودن و ناقص نبودن آن دقت داشته باشند و چنانچه دارای شرایط نبودند، آن‌ها را برگردانند و ذبح نکنند.

* در خصوص شرایط گوسفندان طرح قربانی، گزارش مدیریت و برنامه‌ریزی و نظارت بر ذبح قابل توجه است: دام‌های طرح قربانی در موسم حج، چهار مرحله معاینه و آزمایش را تا هنگام ذبح طی می‌کنند:

اول- آزمایشی در بندر ورودی

این آزمایش شامل معاینه ظاهری گوسفند و آزمایش نمونه‌های خون (آزمایش باکتری و فیزیولوژی بیماری‌ها)، آزمایش تشریحی برخی از نمونه‌هایی که به‌طور نامنظم و اتفاقی گرفته می‌شود.

دوم- معاینه قبل از ورود به منطقه مشاعر مقدسه در مکه مکرمه، که این اقدام قبل از خارج کردن دام‌ها از مزرعه و بارگیری به مشاعر مقدسه صورت می‌گیرد.

سوم- هنگام تخلیه دام‌ها در کشتارگاه‌ها، که توسط دامپزشکان متخصص در معاینه دام و روحانیون ارجمنده و متخصص مسائل شرعی صورت می‌گیرد و هرگونه دام بیمار، لاغر و یا دارای نقص و

ص: ۵۵

عیب پزشکی یا شرعی، کنار گذاشته می‌شود و توسط همان خودرو عودت داده می‌شود و حتی اجازه نمی‌دهند که پای دام به زمین کشتارگاه در منطقه واقع در خارج از محدوده مشاعر مقدسه در مکه مکرمه برسد.

چهارم- معاینه قبل از ذبح: این قبیل معاینات درون آغل‌ها صورت می‌گیرد. در این معاینات کلیه گوسفندها قبل از ذبح مورد معاینه قرار می‌گیرند و هر موردی که نشانه‌ای از بیماری هنگام حضور در آغل‌ها در آن دیده شود و یا این که بخشی از شاخ آن شکسته باشد و یا از لنگی رنج ببرد و یا فاقد هر کدام از شروط شرعی باشد، شرعاً اجازه ذبح آن داده نمی‌شود و این معاینات توسط دام‌پزشکان متخصص در امر معاینات و روحانیون آشنا به مسائل فقهی انجام می‌شود.

اما در خصوص بیضتین، معاینات لازم در این خصوص را در حج گذشته انجام داده‌ایم و مشخص گردید که برخی از نژادهای گوسفندها بنا به دلایل زیر با اضمحلال بیضتین مواجه هستند: برخی از نژادها به دلایل ژنتیکی، به خاطر اضمحلال بیضتین انتخاب شده‌اند؛ زیرا این امر باعث رشد سریع دام‌ها و افزایش وزن آن‌ها و همچنین بهبود طعم و مزه گوشت و کیفیت آن می‌شود. پژوهشگران سعی کرده‌اند نژادی را انتخاب کنند که از بیضه کوچکتری برخوردار باشند و از لحاظ ژنتیکی روی آن‌ها کار کنند و این صفت را از نسلی به نسل دیگر تقویت کنند تا به نژادی رسیدند که از بیضه با حجم

ص: ۵۶

کوچکتری برخوردار باشند. هدف از این اقدام دستیابی به ویژگی‌هایی بود که در نسل‌های قبلی این نژادها وجود نداشت. در این خصوص لازم است به موارد زیر اشاره شود:

* گوسفندهای مزبور مورد معاینه ظاهری قرار گرفتند و مشخص گردید که نه فقط کیسه بیضتین سالم بوده و هیچگونه عمل جراحی جهت اخته کردن آن‌ها صورت نگرفته و آثار هیچگونه زخم یا برش زخم کهنه در کیسه بیضه‌ها مشاهده نشده، بلکه در حجم طبیعی بوده که نشان می‌دهد کلیه رگ‌ها و مویرگ‌های تغذیه دهنده بیضه‌ها طبیعی بوده و مورد کوفتگی، پارگی، قطع و یا عمل جراحی در طول دوران رشد دام قرار نگرفته است.

* همچنین معاینات و آزمایش‌های تشریحی دام‌ها پس از ذبح به عمل آمده و مشخص گردید که بیضتین موجود بوده و با در نظر گرفتن نژاد اصلاح شده آن‌ها، حالت عادی دارند و کوچکی بیضه‌ها ناشی از گزینش ژنتیکی بوده و نه از عمل جراحی اخته کردن بیضه‌ها.

* وضعیت آن‌ها به این شکل بزرگترین دلیل بر عدم دخالت عمل جراحی در این خصوص است. پس از آزمایش و معاینه مشخص گردید که کلیه گوسفندها از سلامتی برخوردارند و طبق احکام فقه و شریعت کفایت می‌کنند.

ه) گزارش فوق به محضر مراجع عظام تقلید، جهت اظهار نظر، ارائه شد و ذبح چنین حیوان‌هایی را کافی دانستند.

ص: ۵۷

و) در ذبح حیوان، نیت و قصد نیابت و جهت قبله و گفتن «بسم الله» فراموش نشود.

ز) هر چند ذابحین برای خود قربانی یا تقصیر نکرده باشند، ذبح حیوان اشکال ندارد.

ح) چون لباس احرام باید پاک باشد و چنانچه نجس شود تطهیر آن لازم است، حتی المقدور مراعات کنند تا لباس احرامشان نجس نشود.

ط) چون مسلخ‌های فعلی خارج از منا است و حلق و تقصیر در آنجا صحیح نیست، باید افرادی که به مسلخ می‌روند توجه داشته باشند که پس از قربانی در آنجا و حتی کنار مسلخ تقصیر نکنند بلکه به منا برگردند و نیز توجه داشته باشند که چون تقصیر نیز باید در روز عید انجام شود پیش از غروب به منا برگردند و آخرین عمل روز عید را نیز انجام دهند.

۱۷- برای به‌جا آوردن اعمال روز عید، ترتیبی اتخاذ شود که تمام اعمال در روز عید قربان انجام داده شود، لذا پس از ورود به منا و صرف صبحانه و آماده شدن زائران، آن‌ها را برای رمی جمره عقبه روانه کنید چون اگر تأخیر شود و رمی به ظهر یا بعد از ظهر بیفتد ممکن است موفق به اتمام اعمال روز عید نشوند.

۱۸- برای رفتن به جمرات، چنانچه راه‌های وسط منا شلوغ بود، می‌توانید از راه‌های کنار سمت راست و چپ استفاده کنید.

۱۹- اگر یک یا چند نفر از زائران، از رمی جمره بازماندند، یا راه را

ص: ۵۸

گم کردند، اعمال بقیه به تأخیر نیفتد و می‌توانید یک یا دو نفر از افرادی که بناست به مسلخ بروند، بمانند تا به نیابت از چند نفر باقیمانده، دیرتر بروند و به همکاران خود ملحق شوند.

۲۰- به کسانی که موظف به حلق هستند، نسبت به نظافت محل و طهارت بدن و لباس و محیط زندگی تذکر داده شود و نیز یادآوری گردد کسانی که خودشان حلق یا تقصیر نکرده‌اند نمی‌توانند برای دیگران حلق کنند یا برای تقصیر موی او را بچینند.

۲۱- چون به فتوای برخی فقها، کسانی که در روز عید موفق به قربانی نشده‌اند، باید رمی و حلق را در روز عید و قربانی را در روز بعد انجام دهند، لذا باید با مراجعه به مناسک مراجع، زائران را راهنمایی کرد.

۲۲- نیت بیتوته را پیش از وقت به زائران تذکر دهید و همین که قصد کنند که نصف شب را به عنوان بیتوته در منا بمانند قربه‌الی الله کفایت می‌کند و اگر کسی در آغاز بیتوته در جلسه حضور نداشت یا متوجه نبود، اشکال ندارد.

۲۳- چون به فتوای برخی از فقها؛ از جمله امام خمینی قدس سره بیتوته نیمه اول شب واجب است و به فتوای همه فقها صحیح است، بهتر است برای بیتوته همه زائران نیمه اول شب انتخاب شود.

۲۴- مراحل سه‌گانه خروج از احرام حج یادآوری شود، که تصور نکنند با حلق یا تقصیر تمام محرمات حلال می‌شود؛ به‌خصوص نسبت به استفاده از صابون و شامپوی خوشبو و نیز حرام بودن زن و

ص: ۵۹

مرد بر یکدیگر تذکر داده شود.

۲۵- بیرون رفتن از منا پس از بیتوته اشکال ندارد و از آنجا که در شب یازدهم و دوازدهم، پس از بیتوته، برخی از زائران بخواهند از منا بیرون بروند، باید به آنها توجه داد که پیش از نیمه شب از حدود منا نگذرند و چون محاسبه نیمه شب برای بیتوته و نیمه شب برای تعیین آخر وقت نماز عشا تفاوت دارد و گاهی حدود نیم ساعت با تأخیر می‌باشد، لذا نباید پیش از این وقت بروند، هر چند حرکت آنها از محل کاروان اشکال ندارد ولی پیش از نیمه شب نباید از منا خارج شوند.

۲۶- به زائران توجه دهید که برای رفتن به جمرات و انجام دادن رمی عجله نکنند و کیسه سنگ را به اشتباه بردارند که سنگ‌ها باید مباح باشد و در صورتی که اشتباه شود و صاحبش راضی نباشد، رمی صحیح نیست.

۲۷- با توجه به توسعه جمرات و طبقات متعدد آن، رمی در طبقه اول نیز راحت‌تر شده و چنانچه برخی از زائران مقلد مراجعی هستند که رمی در طبقه دوم را بنا بر احتیاط صحیح نمی‌دانند، می‌توان تمام آنها را برای رمی در طبقه اول برد، افزون بر این که تعداد معذورین از رمی نیز کاسته شده‌اند.

استفتای رمی جمرات توسعه یافته

س: ستون قبلی جمرات در طبقات پایین و بالا، در هر جمره به صورت دیواری به طول ۲۵ متر و عرض یک متر ساخته شده است که تشخیص محل قبلی ستون‌ها و ایستادن در آن محلّ پر ازدحام برای تشخیص آن، کاری دشوار و یا غیر ممکن است، از این رو خواهشمند است بفرمایید تکلیف حجاج در رمی جمرات چیست؟ و آیا رمی تمام دیوار ۲۵ متری کفایت می‌کند یا خیر؟

ج- * آیت الله بهجت: اگر ضرورت است، به این که ممکن نیست سؤال شود که از کجا زیاد شده، اشکال ندارد.

* آیت الله تبریزی: با فحص و سؤال از کسانی که از کیفیت بنا اطلاع دارند، به دیوار جدیدی که مقابل ستون‌های قبلی قرار گرفته رمی کنند و اگر تشخیص محل قبلی ستون‌ها و ایستادن در محل پر ازدحام برای تشخیص آن، کاری دشوار و یا غیر ممکن بود (با توجه به نقشه ارسالی به این جانب از جمرات جدید) چنانچه وسط دیوار جدید را در نظر بگیرند و رمی کنند، مجزی است ان شاء الله تعالی.

* آیت الله خامنه‌ای: اگر می‌تواند بدون عذر و مشقت، به آنچه در محل ستون قبلی قرار دارد رمی کند، واجب است به آن رمی نماید و اگر جستجو از محل آن و رمی به آن مستلزم عسر و

ص: ۶۱

مشقت است، به هر نقطه آن دیوار رمی کند مجزی است ان شاء الله.

* آیت الله سیستانی: اگر دیوار موجود، مشتمل بر ستون سابق باشد و تشخیص آن هرچند به کمک اهل خبره قبل از رمی میسور باشد، باید همان قسمت را رمی کنند و اگر میسور نباشد، به احتیاط واجب، باید رمی را تکرار کنند، مگر مقداری که مستلزم حرج با ضرر است.

* آیت الله شبیری زنجانی: بلی کفایت می‌کند.

* آیت الله صافی گلپایگانی: در مورد سؤال با وضع فعلی بعید نیست رمی در هر قسمت جمره کافی باشد. البته مهم‌ها امکن، احوط و اولی مراعات رمی به حدود ستون قبلی است؛ و الله العالم.

* آیت الله فاضل: بلی، در فرض مزبور رمی جمرات فعلی کفایت می‌کند.

* آیت الله مکارم شیرازی: پرتاب سنگ به آن حوضچه، هرچند بزرگتر از سابق شده است کافی است، و اگر به دیوار مزبور بزنند تا در حوضچه بیفتد، آن هم کفایت می‌کند، و هیچ ضرورتی ندارد که جای ستون سابق را پیدا کنند و به آن بزنند.

۲۸- چون بسیاری از غیر شیعیان رمی روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی‌حجه را در پیش از ظهر صحیح نمی‌دانند، لذا بعد از ظهر این دو روز جمرات شلوغ است که حتی المقدور باید در این دو روز زائران برای رمی پیش از ظهر اقدام کنند.

۲۹- باید توجه داشت کسانی که عذر آن‌ها راه رفتن و پیمودن

ص: ۶۲

مسیر خیمه‌ها تا جمرات است ولی از رمی معذور نیستند؛ یعنی اگر آن‌ها را به پای جمره یا نزدیک آن ببرند، می‌توانند خودشان رمی را انجام دهند، چنین افرادی اگر امکان اجاره ماشین یا ویلچر داشته باشند تا آن‌ها را به جمرات ببرند، نمی‌توانند به دیگری نیابت دهند، و در روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی‌حجه به خصوص در اوقات خلوت امکان استفاده از ماشین‌هایی که به طرف جمرات می‌روند (با دادن کرایه) ممکن است.

۳۰- کسانی که در روز عید، قربانی یا حلق نکرده‌اند روز یازدهم می‌توانند پیش از انجام این دو عمل، رمی جمرات را انجام دهند.
 ۳۱- باید توجه داشت که رمی در شب برای بانوان (به طور مطلق) اختصاص به رمی روز عید قربان دارد ولی نسبت به روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی‌حجه، تنها بانوانی که نمی‌توانند در روز رمی کنند، رمی شبانه برای آن‌ها جایز است ولی کسانی که بتوانند در روز، خودشان انجام دهند، نمی‌توانند شب رمی کنند.

استفتا

س) آیا می‌شود زن‌ها را در شب دهم، بعد از نصف شب، از مشعر به منا بیاورند و همان شب، آنان را به جمره عقبه ببرند و رمی کنند و بعد به خیمه برگردانند و نزدیک غروب روز یازدهم مجدداً آنان را به جمرات ببرند تا شب دوازدهم، هم رمی روز یازدهم را انجام دهند و هم رمی روز دوازدهم را، با توجه به

ص: ۶۳

ازدحام و خطرهای احتمالی؟

ج) برای زن‌ها رمی جمره عقبه، پس از وقوف به مشعر، آمدن به منا در همان شب عید قربان مانع ندارد ولی رمی روز یازدهم و دوازدهم در صورتی برای آنان در شب صحیح است که از رمی روز معذور باشند.

۳۲- ترک بیتوته برای کسانی که تمام شب را در مکه به عبادت مشغول باشند، مانعی ندارد و می‌توانند طواف و سعی و سایر اعمال پس از منا را انجام دهند، ولی اگر اعمال تمام شد نمی‌توانند آن شب را به منا برگردند بلکه باید بمانند و بقیه شب را تا صبح عبادت کنند اما لازم نیست در مسجد الحرام باشد، بلکه در شهر مکه کفایت می‌کند، ناگفته نماند که ماندن در منا از عبادت در مکه افضل است.

۳۳- حجاج در روز دوازدهم، بعد از ظهر، می‌توانند از منا خارج شوند و زودتر از این وقت نباید از منا کوچ کنند، ولی توجه به دو نکته مفید است:

الف) بیرون رفتن از حدود منا، پیش از ظهر، به قصد بازگشت به منا؛ یعنی اگر بیرون رود و پیش از ظهر برگردد و بعد از ظهر کوچ کند، اشکال ندارد و نیز اگر برای رمی جمرات برود و از جمره عقبه، که نهایت منا است بگذرد و باز به منا برگردد اشکال ندارد، بلکه کوچ از منا بدان معناست که به قصد برنگشتن از منا برود.

ب) اگر شب دوازدهم پس از بیتوته، زائری از منا بیرون رود، به

ص: ۶۴

فتوای برخی از فقها واجب است که به منا برگردد تا بعد از ظهر کوچ کند ولی برخی دیگر برگشتن به منا را واجب نمی‌دانند لذا می‌تواند عصر برای رمی برگردد و پس از رمی جمرات از منا خارج شود ولی چنانچه تا غروب از منا نرود باید شب سیزدهم را نیز در منا بیتوته کند و روز سیزدهم نیز جمرات را رمی کند.

۳۴- کاروان‌هایی که پس از ایام تشریق باید به مدینه بروند یا به ایران برگردند، به زائران خود توصیه کنند شب یازدهم یا دوازدهم نیمه اول را قصد بیتوته کنند و قسمتی از آن را استراحت کنند و پس از نیمه شب برای اعمال به مکه بروند. چون در ایام تشریق بهترین وقت از نظر خلوتی برای اعمال در این دو شب، پس از نیمه شب است.

۳۵- گرچه خانم‌هایی که احتمال حائض شدن آنان پس از اعمال منا وجود دارد و نمی‌توانند تا وقت پاک شدن در مکه بمانند، اعمال مکه را پیش از وقوف به جای خواهند آورد، ولی چنانچه زنی اعمال مکه را به‌جا نیاورده، حائض شد، باید توجه داشت که وظیفه او در عمره تمتع با اعمال مکه تفاوت دارد. در عمره تمتع، در صورتی که می‌داند تا پیش از ظهر عرفه پاک نمی‌شود، باید به افراد عدول کند ولی در اعمال مکه باید برای طواف و نماز طواف نایب بگیرد و سعی را خودش با مراعات ترتیب به جای آورد.

۳۶- به علل زیر زائران به انجام عمره مفرده- پس از اعمال- تشویق نشوند، حتی برخی افراد را باید برحذر داشت:

ص: ۶۵

الف) به فتوای برخی از فقها مراعات فاصله بین دو عمره شرط است.

ب) ممکن است در اعمال آن‌ها مشکلی پیش بیاید یا همچنان در احرام بمانند.

ج) سبب ازدحام مطاف و مسعی خواهد شد و این امر موجب دشوار شدن طواف و سعی واجب دیگران است.

۳۷- اگر در اعمال، مشکل فقهی برای زائری پدید آمد که فتوای مرجع تقلیدش در دسترس نیست، باید او را به طریق احتیاط راهنمایی کرد و با عمل به احتیاط، مشکل مرتفع خواهد شد و برخی از مسائل که عمل به آن فوری نیست؛ مانند کفاره برخی از محرمات، باید واگذاشته شود تا در آینده فتوای مرجع تقلیدش به دست آورده شود و راهنمایی گردد.

بخش دوم: راهنمای فقهی، اجرایی عمره و حج (ویژه عوامل اجرایی کاروان‌ها)

راهنمای فقهی اجرایی حج

فراگیری احکام و مناسک حج، برای تمام زائران بیت الله الحرام امری ضروری و اجتناب ناپذیر است؛ چرا که انجام درست اعمال حج، بدون شناخت احکام و مناسک آن، غیر ممکن است و کسی که به جهت عدم آگاهی به مسائل شرعی، خللی در اعمال وی پیش آید، علاوه بر آن که هرگز به مراتب معنوی حج نمی‌رسد، به جهت باطل شدن عمره یا حج یا ارتکاب محرمات احرام، مشکلات فراوانی برایش پدید خواهد آمد.

این معنا برای حجاج، در حدّ فراگیری مسائلی که غالباً بدان نیاز پیدا می‌کنند، تحقق می‌پذیرد و حتی در بسیاری موارد با مراجعه به روحانی کاروان یا راهنمایی او می‌توانند نیاز خود را برطرف کنند، ولی دست‌اندرکاران امور اجرایی کاروان‌ها، مدیران، معاونان و خدمه محترم که کار آن‌ها رابطه تنگاتنگ با اعمال و رفتار حاجیان دارد و زائران عزیز را راهنمایی می‌کنند، یاد گرفتن مسائل شرعی

ص: ۷۰

به‌ویژه مناسک حج برای آن‌ها ضروری‌تر می‌باشد، و چون گاهی بر اثر پیش آمدن مشکلاتی برای روحانی کاروان یا جدایی برخی از زائران از جمع آن‌ها، مدیر یا معاون یا خدمه باید با آگاهی کامل به مناسک حج، مراقب انجام درست اعمال حجاج باشند، به عنوان مثال: هنگام حرکت زائران از میقات به مکه، یا از مکه به عرفات، یا از عرفات به مشعر، که با چند دستگاه اتوبوس حرکت می‌کنند، روحانی کاروان تنها همراه یکی از آن‌هاست، در نتیجه بقیه اتوبوس‌ها را باید مسؤولان کاروان همراهی کنند و چنانچه برای آن‌ها مسأله‌ای پیش آید، انتظار این است که مسؤولان کاروان بتوانند در چنان شرایطی، آن‌ها را راهنمایی کنند. بنابراین، آگاهی مدیران، معاونان و خدمه کاروان‌ها نسبت به مناسک حج باید در حد بالاتری از آنچه برای زائران لازم است باشد و گذشته از مسائل عمومی حج، آشنایی با برخی از احکام فقهی، که رابطه تنگاتنگ با مسائل اجرایی حج دارد، نیز لازم است.

اخلاص در عمل

مدیریت کاروان حج و خدمت به زائران بیت الله الحرام، از اعمالی است که رنگ عبادت دارد، از این رو، به‌جز اعمال عمره و حج، اگر اینگونه فعالیت‌ها نیز با قصد قربت و برای رضای خداوند انجام پذیرد، اجر اخروی فراوانی نیز خواهد داشت.

تنظیم برنامه‌های آموزشی حج

بر مسؤولان کاروان لازم است برنامه‌های آموزشی حج را به‌گونه‌ای تنظیم کنند که زائران آن‌ها بتوانند به نحو شایسته‌ای در آن برنامه‌ها شرکت کرده و خود را آماده این سفر عظیم بنمایند؛ یعنی با در نظر گرفتن زمان حرکت کاروان و موقعیت شغلی زائران، جلسات آموزشی در وقت مناسب تشکیل گردد و از نظر مکانی نیز محل برگزاری آن‌ها در جایی باشد که تمام زائران یا درصد بالایی از آن‌ها بتوانند شرکت کنند.

تشویق زائران

مسؤولان کاروان، زائران خود را به شرکت در کلاس‌های آموزشی مناسک، که توسط روحانیون معظم کاروان‌ها برگزار می‌گردد و استفاده از برنامه‌های صدا و سیما که ویژه حج تهیه و پخش می‌شود و مطالعه کتاب‌هایی که در این زمینه منتشر شده است تشویق کنند، چون هر چه سطح آگاهی زائران نسبت به مسائل حج بالاتر باشد، اداره کاروان نیز راحت‌تر است.

استطاعت

کسانی که حج واجب خود را به‌جا نیاورده‌اند؛ یعنی سال اول تشرّف آن‌هاست یا تاکنون استطاعت نداشته‌اند و الآن با هزینه سازمان حج و زیارت به حج مشرف می‌شوند، چنانچه به غیر از

ص: ۷۲

مخارج سفر، سایر شرایط استطاعت حج را داشته باشند، باید حَجَّةُ الْاِسْلَام به جا آورند. و سایر شرایط عبارت‌اند از:

۱. آنچه در زندگی بدان نیاز است؛ مانند مسکن، فرش، لوازم دیگر منزل و ... داشته باشد و از این جهت برایش مشکلی نباشد و چنانچه با منزل اجاره‌ای و اشیا و وسایل زندگی عاریه‌ای نیازشان برطرف گردد و به سختی نیفتند، استطاعت حاصل است.
۲. در مدت سفر، مخارج زن و فرزند و سایر افرادی که تحت تکفل آن‌ها هستند را داشته باشند.
۳. پس از سفر نیز شغل یا حرفه مناسبی داشته باشند که زندگی‌شان با آن اداره شود و سفر حج به آن لطمه‌ای نزند.

مسئله: خدمه کاروان‌ها که وارد جَدّه می‌شوند، اگر سایر شرایط استطاعت را دارند؛ از قبیل داشتن وسایل زندگی، بالفعل یا بالقوه و رجوع با کفایت؛ مثلاً کار و صنعت و غیر آن، که با آن‌ها می‌توانند پس از مراجعت، ادامه‌زندگی مناسب خود را بدهند مستطیع هستند و باید حَجَّةُ الْاِسْلَام به جا آورند و کفایت از حج واجب آنان می‌کند و چنانچه سایر شرایط را ندارند به مجرد امکان حج برای آنان، استطاعت حاصل نشده است و حج آنان استحبابی است و چنانچه بعداً استطاعت پیدا کردند باید حج واجب را به جا آورند. (۱)

نیابت

کسی که در حج نیابت می‌پذیرد، باید دارای شرایطی باشد که از جمله آن‌هاست:

۱. واجب نبودن حج بر نایب.
 ۲. آشنایی به افعال و احکام حج (هر چند با ارشاد کسی در هنگام عمل).
 ۳. معذور نبودن در ترک برخی از افعال حج. (۲)
- بنابراین، افرادی که حج واجب خود را به‌جا نیاورده‌اند و مستطیع هستند، نمی‌توانند نیابت بپذیرند و کسانی که از انجام دادن کامل اعمال حج معذور باشند و از ابتدا می‌دانند که باید وظیفه معذور را انجام دهند، نمی‌توانند نیابت بپذیرند، مانند آن عده از خدمه کاروان که شب عید قربان با انجام دادن وقوف اضطراری مشعر، همراه با بانوان به منا می‌روند.
- و به فتوای برخی از فقها، اگر انسان از ابتدا هم معذور نباشد و در هنگام عمل عذری برایش پیش آید، نیابت او صحیح نیست، بنابراین، بهتر است که مدیران، معاونان و خدمه کاروان‌ها نیابت نپذیرند، چون هر لحظه ممکن است به هنگام انجام اعمال مشکلی برای کاروان پیش آید که به‌ناچار باید اعمال معذور را انجام دهند، پس در صورتی که یکی از خدمه، نیابت پذیرفته باشد، بهتر است به

۱- مناسک، م ۵۸- یادآوری می‌شود، تمام مسائل از مناسک محشی، نشر مشعر، چاپ سوم، ۱۳۸۴ آورده شده است.

۲- مناسک، م ۱۰۷.

ص: ۷۴

اطلاع مدیر کاروان برساند، تا در هنگام اعمال و پذیرفتن کارهای اجرایی کاروان با مشکل مواجه نشود.

یاری روحانی

مدیران و معاونان و خدمه کاروان باید در انجام هرچه بهتر مناسک و اعمال حج، روحانی کاروان را یاری دهند ولی هرگز در کار وی دخالت نکنند و از پاسخگویی به مسائل شرعی حج بپرهیزند و سؤال کننده را به روحانی کاروان ارجاع دهند، چون احکام حج، بسیار پیچیده و دقیق است و موارد مشابه بسیار دارد که تشخیص آن موارد و یافتن حکم شرعی آن، کار دشواری است و چنانچه به مسأله‌ای پاسخ اشتباه داده شود، گاهی پیامدهای بسیاری به دنبال دارد، لذا تمام مسؤلان کاروان؛ اعم از مدیر، معاون، خدمه و روحانی کاروان باید با هماهنگی کامل و تفاهم و انجام وظایف خود، زائران را در انجام صحیح اعمال یاری دهند.

دخالت سابقه‌داران

گاهی دیده می‌شود افرادی که سابقه تشریف به حج را دارند، بر اثر غرور یا اطمینان به آگاهی خود، به صورت انفرادی عمل می‌کنند و تعدادی از کسانی را که سابقه تشریف ندارند برای انجام اعمال و مناسک به همراه خود می‌برند و به جهت اشتباه در اعمال، سبب زحمت خویش و همراهان می‌گردند. مسؤلان کاروان این مسأله را

ص: ۷۵

به زائران گوشزد کنند که هرگز بدون هماهنگی با مسؤولان کاروان اقدام به عملی نمایند و کسی را با خود به اعمال نبرند که ممکن است موجب بطلان اعمال خود یا دیگران گردند.

روزی در حال سعی، وقتی به مروه رسیدم، دیدم فردی برای همراهان نیت سعی را آموزش می‌دهد و آن‌ها نیز آماده شده‌اند که پس از نیت سعی را از مروه شروع کنند، از او پرسیدم: آیا می‌دانی اینجا مروه است و سعی باید از صفا شروع شود؟ پرسید، مگر فرق می‌کند؟ به او گفتم: آری، سعی باید از صفا آغاز شود و اینجا مروه است و صفا در مقابل قرار دارد، پس از پرس و جو متوجه شدم که سال دوم تشریف اوست!

مواظبت بر وقت نماز

در تمام مواقع، برنامه‌های حرکت کاروان طوری تنظیم شود که زائران بتوانند نمازهای واجب خود را به موقع به‌جا آورند، و هرگز نماز کسی قضا نشود، و نیز به زائران یادآوری شود که: آخر شب به زیارت یا خرید نروند که نماز صبح‌شان قضا شود.

نماز تمام یا شکسته

چون مسؤولان کاروان از مدت اقامت زائران در مدینه و مکه مطلع هستند، لازم است در اولین فرصت، مدت اقامت کاروان در مدینه و مکه (قبل از رفتن به عرفات و پس از برگشت از منا)

ص: ۷۶

را به اطلاع روحانی کاروان برسانند که این مسأله را برای زائران بگویند، تا تکلیف خود را نسبت به تمام یا شکسته بودن نماز بدانند.

قبله

چون جهت قبله در شهر مکه در هر سوی آن تغییر پیدا می‌کند و حتی گاهی در یک هتل نیز، قسمت‌های مختلف آن ممکن است به یک سمت نباشد و بدین سبب تشخیص جهت قبله برای زائران مشکل شود، مناسب است جهت قبله بر کاغذی نوشته شود و بر دیوار شقه‌ها یا اتاق‌ها نصب گردد که در نماز مراعات شود، علاوه بر این، متأسفانه برخی از دستشویی‌ها در دو شهر مکه و مدینه به سمت قبله است و چون در آن حال، رو به قبله یا پشت به قبله بودن حرام است، لازم است مسئولان کاروان نسبت به تغییر آن‌ها یا مسدود کردن و یا آگاه کردن زائران اقدام نمایند.

تشویق زائران برای شرکت در نماز

گرچه روحانیون معظم کاروان‌ها، هر لحظه به زائران تذکر می‌دهند که در نماز جماعت شرکت کنند، لیکن از آنجا که یکی از مشکلات اساسی در حج، پرسه زدن زائران ایرانی در خیابان‌ها هنگام نماز جماعت یا بازگشت به محل اسکان می‌باشد و این مسأله زمینه توهین به پیروان مکتب اهل بیت را فراهم می‌آورد، لازم است

ص: ۷۷

مسئولان محترم کاروان‌ها، این مسأله را به زائران گوشزد کنند و آن‌ها را به شرکت در نماز جماعت، به‌ویژه نماز جماعت مسجدالحرام و مسجد النبی تشویق کنند و برنامه‌های زیارتی و پذیرایی را طوری تنظیم کنند که زائران بتوانند به موقع کارهای خود را انجام دهند و از شرکت در نماز تخلف نکنند. مواردی مشاهده می‌گردد که شام کاروان‌ها پس از نماز مغرب داده می‌شود و زائرانی که عصر به حرم یا بازار رفته‌اند، چون خوف دیر رسیدن به شام را دارند و فاصله محل اسکان هم زیاد است، به جای رفتن به نماز، برخلاف مسیر حرکت حجاج که جملگی برای شرکت در نماز جماعت به سوی مسجد می‌روند، آن‌ها به سوی محل استراحت در حرکتند و این عمل بسیار ناپسند و خلاف شئون شرعی است.

یادآوری وضو

هنگام بردن زائران به اماکن مقدس یا طواف و سایر اعمال، بسیار مناسب است قبل از حرکت به زائران یادآور شوید که وضو بگیرند و آماده حرکت شوند، تا هنگام زیارت کسی برای وضو گرفتن از جمع جدا نشود که سبب معطل ماندن سایرین و گاهی گم شدن آن فرد می‌شود و بسیار مشاهده شده است که حاجی به سبب غفلت از وضو، طواف را بدون وضو انجام داده و این امر مشکلاتی برای کاروان و خودش پدید آورده است.

احرام در میقات

تلاش بی‌وقفه مسئولان کاروان با شروع اعمال و احرام در میقات آغاز می‌شود، که از آنجا به بعد، دقت بسیار زیاد و مدیریت کامل، ضامن پیشبرد کارها خواهد شد.

کسانی که مدینه بعد هستند و برای احرام به «جُحْفَه» می‌روند، نسبت به احرام مشکل خاصی ندارند، چون میقات جُحْفَه اختصاص به مسجد ندارد و تمام منطقه جُحْفَه، میقات است و بردن زائران به داخل مسجد به‌ویژه در مواقع ازدحام و زیادی جمعیت، ضرورتی ندارد و برای خانم‌هایی که از رفتن به مسجد معذورند مشکلی وجود ندارد. (۱) ولی کسانی که مدینه قبل هستند و برای احرام به مسجد شجره می‌روند، چون به فتوای بسیاری از فقها تنها مسجد شجره میقات است و بنابر احتیاط واجب باید احرام در مسجد واقع شود (۲) توجه به نکات زیر لازم است:

۱. پیش از رفتن به مسجد، زائران را نسبت به جغرافیای مسجد، محل وضو و غسل احرام توجیه نمایید که به راحتی بتوانند اعمال را انجام دهند و زائری گم نشود و در حیاط اولی که پس از دستشویی‌ها و قبل از مسجد است نمانند، چون برخی از حجاج خیال می‌کنند آنجا نیز جزو مسجد شجره است.

۱- مناسک، سؤال ۲۳۶.

۲- مناسک، مسأله ۲۰۲.

ص: ۷۹

۲. خانم‌ها را راهنمایی کنید که پس از رفتن به مسجد، در قسمتی تجمع کنند تا خواهران راهنما، نیت و لبیک را برای آن‌ها بگویند، چون قسمت زنانه مسجد جداست و مردان حتی روحانی کاروان حق ورود به آن قسمت را ندارند و بین قسمت مردانه و زنانه، حفاظ چوبی بلندی قرار دارد. در این قسمت، وظیفه «خانم دستیار» نیز سنگین‌تر خواهد بود.
۳. خانم دستیار باید نسبت به شناسایی و انجام احرام خانم‌هایی که از رفتن به مسجد معذورند روحانی کاروان را یاری دهد.
۴. اگر وقت احرام مصادف با نماز جماعت مسجد شجره شد، لازم است زائران را به نماز جماعت راهنمایی نمایید و از تکرار لبیک، به صورت دسته‌جمعی و با صدای بلند پرهیزند.
۶. زائران را نسبت به نبردن ساک‌ها به داخل حیاط اولی مسجد توجه کنید، چون ممکن است گم شود و یا بر اثر مشابه بودن ساک‌ها اشتباه شود و مشکلاتی پدید آورد.
۷. شایسته است چند دمپایی مناسب، جزو اثاث کاروان باشد، که اگر دمپایی کسی گم شد، بتواند با عاریه گرفتن آن، به راه خود ادامه دهد و این مسأله را به زائران گوشزد کنید که هنگام رفتن به مسجد شجره یا مسجد الحرام، محل گذاشتن دمپایی خود را به خوبی به خاطر بسپارند تا به اشتباه نیفتند، یا آن را در پاکتی گذاشته و همراه خود ببرند.

نذر احرام قبل از میقات

(برای بانوان)

- چون به فتوای برخی از فقها، نذر زن بدون اجازه شوهر صحیح نیست و ممکن است برای بانوانی که از رفتن به مسجد معذورند، این مسأله مورد نیاز باشد تا قبل از میقات؛ مثلاً در مدینه منوره با نذر محرم شوند، و نیازی به وارد شدن به مسجد نباشد، مناسب است مدیر کاروان این مسأله را قبل از سفر، به روحانی کاروان یادآوری کند تا او هم خانم‌هایی را که به تنهایی مشرف می‌شوند، راهنمایی کند که از شوهرشان نسبت به نذر اجازه بگیرند.
- س- در مناسک مرقوم است که زن‌های حائض باید در حال عبور از مسجد شجره محرم شوند و اگر نمی‌توانند، در خارج مُحرم شوند و در مُحاذی جُحفه تجدید احرام کنند، چون این کار مشکل است و مُحاذی جُحفه معلوم نیست، آیا حضرت امام اجازه می‌فرمایند که اینگونه اشخاص در مدینه با نذر محرم شوند؟
- ج- چون احرام قبل از میقات با نذر صحیح است، زن‌های حائض که عذر شرعی از دخول مسجد دارند، می‌توانند در مدینه با نذر برای عمره محرم شوند و در این صورت لازم نیست به مسجد شجره بروند، ولی نذر زن باید با اذن شوهر باشد. (۱)

داشتن حوله اضافی

مدیران کاروان، زائران را راهنمایی کنند تا یک یا دو تکه پارچه سفید یا دو حوله اضافه همراه داشته باشند که اگر لباس احرامشان گم شد، از آن استفاده کنند و اگر نجس شد و امکان تطهیر آن نبود به راحتی بتوانند تعویض کنند و چنانچه چند حوله اضافی جزو اثاث کاروان باشد تا هنگام نیاز مورد استفاده قرار گیرد مناسب است.

زیر سایه رفتن

یکی از محرمات احرام برای مردان، زیر سایه رفتن است، لذا توجه شما را به مسائل زیر جلب می‌کنیم:

۱. حرمت زیر سایه رفتن اختصاص به حال حرکت بین دو منزل دارد؛ مانند پیمودن مسافت جُحفه به مکه، یا مدینه به مکه و مکه به

عرفات. بنابراین در حال توقف برای غذا خوردن، استراحت و توقف ماشین زیر سقف پمپ بنزین یا عبور از زیر پل و داخل تونل همچنین در جایی که منزل کرده‌اند، زیر سایه رفتن مانع ندارد. (۲)

۲. وقتی که زائران به مکه، عرفات، منا وارد می‌شوند، این

۱- مناسک، س ۲۳۲

۲- مناسک، م ۴۳۸.

ص: ۸۲

اماکن حکم منزل را دارد و به فتوای برخی از فقها زیر سایه رفتن اشکال ندارد، بنابر این، می‌توانند با ماشین سقف‌دار مسافت منزل تا مسجدالحرام را طی کنند ولی به نظر عده‌ای دیگر از فقها، در آنجا نیز بنابر احتیاط ماشین سقف‌دار سوارشدن و چیز بر سر گرفتن و امثال آن جایز نیست. لذا برای بردن زائران به مسجدالحرام جهت اعمال و حرکت به عرفات و مشعر و منا با روحانی کاروان مشورت و هماهنگی شود. (۱)

۳. چنانچه تعداد زیادی از مردان کاروان مقلد کسانی بودند که استفاده از اتومبیل مسقف (حتی در شب) را جایز نمی‌دانند، باید با هماهنگی روحانی کاروان، نسبت به این مسأله اقدام لازم انجام گیرد.

۴. زمان حرکت زائران از جحفه یا مدینه به مکه، طوری تنظیم شود که به طلوع آفتاب برنخورد. متأسفانه گاهی برخی از کاروان‌ها به سبب تأخیر در حرکت یا اهمال و سستی مسؤولان کاروان و گاه بر اثر پدید آمدن نقص فنی برای اتومبیل، به صبح برخورد و با مشکل استظلال مواجه می‌شوند.

قسم خوردن

یکی دیگر از محرمات احرام، قسم خوردن به نام خداوند است. بنابر این، مسؤولان اداره کاروان، در مواقع شدت کار و برخورد با دیگران، اعصاب خود را کنترل کرده و از جدال بپرهیزند.

نگاه در آینه

بسیار بعید است که زائران، عمداً به آینه نگاه کنند ولی از جمله مواضعی که نگاه در آینه اتفاق می‌افتد، یکی در اتومبیل و دیگری در هتل است.

نسبت به محل اسکان و هتل، چون غالباً در سالن انتظار، راهروها، دستشویی‌ها و آسانسورها آینه وجود دارد، بهتر است دست‌اندرکاران اداره کاروان در مدتی که زائران محرم هستند، آینه‌ها را با روزنامه یا کاغذی یا پارچه‌ای بپوشانند، تا حجاج راحت‌تر باشند و به مشکلی دچار نشوند.

حرام بودن مرد بر زن و زن بر مرد

در مدتی که زائران در حال احرام هستند، ترتیبی اتخاذ گردد که تماس همسران با یکدیگر کمتر باشد، چون برخی از زائران به جهت جهل به مسأله یا غفلت از آن، متوجه حرمت نیستند، در حالی که نگاه با شهوت و لمس بدن یکدیگر با لذت نیز حرام است.

غذای خوشبو

آشپز محترم کاروان و همکاران وی، در مدتی که زائران در احرام عمره یا حج هستند، چون نمی‌توانند غذای خوشبو بخورند،

ص: ۸۴

از طبخ غذاهای خوشبو و زدن زعفران به آن و دادن سبزی‌های خوشبو به زائران خودداری کنند. (۱)

قطع تلبیه

کسی که برای عمره تمتع محرم شده، وقتی خانه‌های مکه را ببیند، نباید لبیک بگوید، (۲) لذا این مسأله را هنگام رفتن به مکه، بجز اتومبیلی که روحانی کاروان در آن حضور دارد که او تذکر خواهد داد، در سایر اتومبیل‌ها که مدیر و معاون یا خدمه حضور دارند، بجاست که این مسأله برای زائران یادآوری شود.

دعای ورود به حرم

بجاست در ابتدای ورود به منطقه حرم و شهر مکه، مثل تنعیم، زائران را توجه داده و دعای آن نیز خوانده شود.

طواف و نماز طواف

طهارت

چون طواف و نماز آن باید با طهارت انجام شود، قبل از بردن زائران به مسجدالحرام برای طواف، یادآوری شود که وضو بگیرند

۱- مناسک، م ۳۳۸ و ۳۳۹.

۲- مناسک، م ۳۰۲، بند ۷.

ص: ۸۵

تا نزدیک مسجد یا هنگام شروع طواف کسی به دنبال وضو نرود که از جمع جدا می‌ماند و مشکل ایجاد می‌کند. غسل مستحبی برای رفتن به مسجد الحرام و انجام طواف گرچه ثواب دارد ولی از وضو کفایت نمی‌کند و وضو هم لازم است. زمان طواف

برای بردن زائران به طواف، وقت مناسبی در نظر گرفته شود که زیاد شلوغ نباشد و حتی المقدور به شستشوی مسجد و نماز جماعت برخورد نکند، چون ممکن است سبب قطع طواف یا سعی بشود و به جهت آگاه نبودن زائران به مسائل طواف ممکن است مشکلاتی برای کاروان پیش آید.

شک در طواف یا قطع آن

در طواف لازم است تعدادی از دست‌اندرکاران کاروان، زائران را همراهی کنند، تا بتوانند طواف را به خوبی به جا آورند و شک و شبهه‌ای پیش نیاید ولی چنانچه فردی در تعداد شوط‌های طواف یا سعی شک کرد و یا به جهتی طواف را قطع کرد، حتماً مسأله را با روحانی کاروان در میان بگذارد تا با راهنمایی وی بتواند، اعمال را به پایان ببرد.

نیابت در نماز طواف

دست‌اندرکاران کاروان، نیابت در نماز طواف را از کسی نپذیرند، چون از وظایف اصلی خودشان باز می‌مانند و به فتوای بسیاری از فقها نیابت کفایت نمی‌کند بلکه خودش نیز باید نماز را بخواند. (۱) «۱»

تقصیر

لازم نیست تقصیر پس از اتمام سعی، فوراً انجام شود و لازم نیست بر مروه باشد. شلوغی مروه بیشتر به سبب توقف زائران در هنگام تقصیر است، مناسب است که زائران توجیه شوند تا پس از سعی، محل را ترک کنند و در فضای باز سمت چپ مروه با خیال راحت تقصیر را انجام دهند، حتی گاهی مشاهده می‌شود که خانم‌ها در همان محل شلوغ برای تقصیر موی خود را بیرون آورده‌اند تا قدری از آن را بچینند در حالی که مردان نامحرم می‌بینند.

بین الاحرامین

پس از اتمام عمره تمتع و قبل از احرام حج به فتوای بعضی از مراجع تقلید، بیرون رفتن از شهر مکه جایز نیست. بنابراین، گرچه این مسائل را روحانی کاروان یادآوری خواهد کرد، ولی نظارت بر رفتار زائران تا حدی برعهده مدیر، معاون و

ص: ۸۷

خدمه خواهد بود و گاهی زائران کاروان از مدیر یا دیگران نسبت به رفتن به جده یا عرفات یا تنعیم برای عمره مفرده سؤال می‌کنند.

ولی چنانچه بیرون رفتن از شهر مکه برای آماده‌سازی محل اسکان در عرفات و منا از شهر مکه بیرون روند و یا برای تحویل اثاثیه یا جنس از انبارهایی که بیرون شهر است، لازم شد، با روحانی کاروان مشورت شود چون به فتوای برخی از فقها در صورت امکان باید محرم شوند به احرام حج و در همین احرام بمانند تا وقتی که برای وقوف و انجام اعمال حج به عرفات می‌روند ولی چنانچه ناچار باشند و محرم شدن هم موجب حرج و مشقت است اشکال ندارد هر چند برخی دیگر از فقها بیرون رفتن از شهر را در صورت نیاز و اطمینان به بازگشت برای احرام حج، جایز می‌دانند. (۱)

س- خدمه کاروان‌ها که پس از انجام عمره تمتع باید به عرفات و منا بروند، برای دیدن چادرها و کارهای دیگر و برگردن به مکه، وظیفه آنان چیست؟

ج- بنا بر احتیاط واجب، نمی‌توانند از مکه خارج شوند مگر در مورد ضرورت و در این صورت باید برای حج مُحرم شوند و بیرون بروند. بلی اگر احرام برای آنان حَرَجی باشد و رفتن به عرفات و منا بر آنان ضرورت دارد، می‌توانند بدون احرام به آنجا بروند. (۲)

۱- مناسک، س ۹۱۸ و ۹۱۹ و ۹۲۰.

۲- مناسک، م ۹۱۱.

ص: ۸۸

یادآوری:

اکنون بر اثر توسعه شهر مکه، «جبل النور» که غار حرا در آن قرار دارد و «جبل الثور»، که غار ثور در آن است، جزو شهر به حساب می‌آید.

احرام حج

محل احرام حج، شهر مکه است. برخی از فقها؛ مثل حضرت امام قدس سره تمام شهر مکه فعلی را برای احرام کافی می‌دانند و برخی دیگر می‌فرمایند: احرام حج باید در مکه قدیم واقع شود، در این مورد هم با هماهنگی روحانی کاروان نسبت به احرام آن‌ها اقدام شود و بهتر آن است که در مسجدالحرام محرم شوند. اگر در روز هشتم یا حتی قبل از آن هم محرم شوند اشکال ندارد، بنا بر این، در صورت لزوم می‌توان آن‌ها را در وقت خلوت به مسجدالحرام برد تا محرم شوند.

تقدیم اعمال مکه

افرادی که پس از بازگشت از منا از به‌جا آوردن طواف حج و سعی طواف نساء عاجزند، یا خوف دارند می‌توانند این اعمال را پیش از وقوف به عرفات به‌جا آورند، که این افراد توسط روحانی کاروان شناسایی می‌شوند و با برنامه‌ریزی صحیح در وقت مناسب، پیش از نهم ذی‌حجه اعمال خود را به‌جای می‌آورند که در این امر باید آنان و روحانی کاروان را یاری داد.

زمان حرکت به عرفات

وقوف به عرفات از ظهر روز نهم آغاز می‌شود. بنابراین، زمان حرکت به سوی عرفات به گونه‌ای باید تنظیم شود که حجاج قبل از ظهر در عرفات حاضر باشند و رفتن شب عرفه و استفاده از خنکی هوا و همچنین نبود مشکل استظلال وقت مناسبی است. چون در وقت وقوف (از ظهر تا مغرب) حاجیان باید در صحرای عرفات باشند و از حدود آن خارج نشوند، بنابراین، باید نسبت به حدود عرفات، که امروزه با تابلوهای بزرگ زرد رنگ مشخص شده است، توجه شوند و حتی المقدور از تردد در جاهای مختلف عرفات نیز پرهیزند که احتمال گم شدن آن‌ها زیاد است و در صورت گم شدن از اعمال بازخواهند ماند.

از عرفات تا مشعر الحرام

یکی از لحظات حساس در مدت فعالیت مدیران و معاونان و خدمه کاروان‌ها، از عرفات تا مشعر و از آنجا تا منا است که باید با تلاش و تدبیر، زائران را به‌طور کامل و سالم به مقصد برسانند، گرچه در سال‌های اخیر به سبب وجود راه‌های متعدد، امکان نرسیدن به موقع تا مشعرالحرام بعید به نظر می‌رسد، لیکن باید دانست که فاصله عرفات تا مشعرالحرام در طرق متعدد از ۴ تا

ص: ۹۰

۶ کیلومتر می‌باشد. بنابر این از دورترین راه هم اگر به سمت مشعر می‌روند، فاصله بیش از ۶ کیلومتر نیست. پس اگر در بین مسیر دچار مشکلی شدند که نتوانستند با اتومبیل حرکت کنند، برای آن که از وقوف بازمانند می‌توانند زائران را پیاده ببرند و چنانچه در این مدت برای زائری مشکل خاصی پیش آمد که باید به بیمارستان منتقل شود، حتماً این مسأله را با روحانی کاروان در میان بگذارید، تا با راهنمایی وی و انجام وقوف اضطراری بتواند اعمال را به پایان ببرد.

در مشعر الحرام

حاجیان شب عید قربان را در مشعر الحرام (مزدلفه) به سر می‌برند و پس از طلوع آفتاب برای انجام اعمال روز عید قربان روانه منا می‌شوند.

حدود مشعر الحرام اکنون با تابلوهای بزرگی مشخص شده است و از سوی منا تا ابتدای وادی محشر که فاصله‌اش تا منا حدود ۳۰۰ متر است، ادامه دارد، ولی برخی از افراد به غلط تصور می‌کنند نهایت منا تا پلی است که وسط منا زده شده است و این امر سبب تراکم بسیار زیاد جمعیت، قبل از پل می‌شود، بنابر این دست اندرکاران کاروان می‌توانند برای وقوف قسمت‌های بعد از پل را اختیار کنند که گاهی خلوت‌تر و برای حرکت صبح هم مناسب‌تر است.

وقوف اضطراری برای بانوان

بانوان و افراد ناتوان می‌توانند شب عید قربان، پس از آن که مقداری بعد از نصف شب در مشعر الحرام مانند، به منا بروند و این همان وقوف اضطراری مشعر الحرام است و بهتر آن است که مسؤولان کاروان ترتیبی اتخاذ کنند که بانوان، به‌ویژه سالمندان، بتوانند اعمالشان را به راحتی انجام دهند.

پس از رفتن به منا، بانوان به‌طور مطلق می‌توانند رمی روز عید را در شب انجام دهند، البته غیر از بانوان، کسانی که نمی‌توانند روز رمی کنند، اشکال ندارد رمی را در شب انجام دهند و باید توجه داشت که رمی در شب برای بانوان (به‌طور مطلق) اختصاص به رمی روز عید قربان دارد، ولی نسبت به روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی‌حجه تنها بانوانی که نمی‌توانند در روز رمی کنند، رمی شبانه برای آن‌ها جایز است ولی کسانی که بتوانند در روز خودشان انجام دهند، نمی‌توانند شب رمی کنند.

س- آیا می‌شود زن‌ها را در شب دهم، بعد از نصف شب، از مشعر به منا بیاورند و همان شب آنان را به جمره عقبه ببرند و رمی کنند و بعد به خیمه برگردانند و نزدیک غروب روز یازدهم مجدداً آنان را به جمرات ببرند، تا شب دوازدهم هم رمی روز یازدهم را انجام دهند و هم رمی روز دوازدهم را، با توجه به ازدحام و خطرهای احتمالی؟

ص: ۹۲

ج- برای زن‌ها رمی جمره عقبه پس از وقوف به مشعر و آمدن به منا در همان شب عید قربان مانع ندارد، ولی رمی روز یازدهم و دوازدهم در صورتی برای آنان در شب صحیح است که از رمی روز معذور باشند. (۱)

قربانگاه

یکی از اعمال روز عید و از جمله حساس‌ترین اعمال حج، «قربانی» است. چند سالی است که تمام افراد نمی‌توانند به قربانگاه بروند، چون بانوان را مطلقاً به قربانگاه راه نمی‌دهند و بسیاری نیز توان این کار را ندارند. بنابر این، لازم است مسئولان کاروان‌ها، ترتیبی اتخاذ کنند، که قربانی تمام زائران به موقع انجام شود و اعمال روز عید قربان به تأخیر نیفتد و کسانی که از طرف سایرین به قربانگاه می‌روند، به نکات زیر توجه داشته باشند.

۱. حتماً از کسانی که بناست برایشان قربانی را انجام دهند، نیابت بگیرند و صرف این که او هم باید قربانی کند و خوشحال می‌شود، کافی نیست.

۲. در انتخاب گوسفندان دقت کنید که دارای شرایط لازم باشد و مهمترین شرایط لاغر نبودن و ناقص نبودن حیوان است.

ص: ۹۳

۳. در ذبح حیوان نیت و قصد نیابت و جهت قبله و گفتن «بسم الله...» فراموش نشود.

۴. چون به فتوای برخی از فقها؛ از جمله حضرت امام خمینی قدس سره ذبح با چاقوی استیل صحیح نیست، چاقویی که مورد استفاده قرار می‌گیرد آهن باشد.

۵. به فتوای حضرت امام خمینی قدس سره ذابح حیوان باید مؤمن باشد، لذا این مسأله هم مورد توجه قرار گیرد. افرادی که به قربانگاه می‌روند و خودشان نیز محروماند و باید اعمال را به‌جا آورند، توجه داشته باشند که مسلخ‌های جدید کلاً خارج از مناسبت و حلق یا تقصیر در آنجا و اطراف آن صحیح نیست بلکه باید برای حلق یا تقصیر به منا بیایند و چنانچه نیمه اول شب را بیتوته می‌کنند، باید قبل از غروب به منا برسند.

بیتوته در منا

در شب‌های ۱۱ و ۱۲ ذی‌حجه حاجیان باید به نیت یکی از اعمال حج، در منا بمانند، وقت بیتوته از غروب آفتاب تا نیمه شب است و برخی از فقها بیتوته در نیمه دوم را نیز جایز می‌دانند. بنابراین، خدمه محترم اگر برای انجام کاری از منا خارج شدند توجه داشته باشند که باید هنگام بیتوته در منا باشند و چنانچه دیر برسند، اگر در حج نیابت داشته باشند نیابت آن‌ها اشکال پیدا می‌کند.

بیرون رفتن از منا

بیرون رفتن از منا در روزهای دهم و یازدهم اشکال ندارد و همچنین روز دوازدهم اگر قبل از ظهر برگردد که بعد از ظهر از منا کوچ کند اشکال ندارد. ولی در شب‌های ۱۱ و ۱۲ پس از غروب آفتاب، به فتوای کسانی که بیتوته در نیمه شب اول را واجب می‌دانند جایز نیست، اما پس از نصف شب بیرون رفتن از منا اشکال ندارد، ولی باید توجه داشت که نیمه شب، ساعت ۱۲ نیست و محاسبه آن برای بیتوته با محاسبه برای تعیین آخر وقت نماز عشا تفاوت دارد، چون در اینجا باید شب را از اول غروب تا طلوع آفتاب حساب کرد. (۱)

اگر مسؤولان کاروان تصمیم دارند در شب‌های ۱۱ و ۱۲ یا روزهای ۱۱ و ۱۲ زائران خود را برای طواف به مکه ببرند، باید به مسائلی که بیان شد توجه داشته باشند، که بیتوته را به وقت انجام دهند و رمی جمرات در روزهای ۱۱ و ۱۲ را به وقت خود که از طلوع تا غروب آفتاب است انجام دهند و قبل از ظهر روز دوازدهم از منا خارج نشوند.

گرچه ترک بیتوته برای کسانی که تمام شب را در مکه به عبادت مشغول باشند، مانعی ندارد (۲) و می‌توانند طواف و سعی و

۱- مناسک، م ۱۲۲۶.

۲- مناسک، م ۱۲۲۲ و ۱۲۲۸.

ص: ۹۵

سایر اعمال را انجام دهند ولی اگر اعمال تمام شد نمی‌توانند آن شب را به منا برگردند بلکه باید در مکه بمانند و تا صبح عبادت کنند.

برگشت از منا

همانگونه که گذشت، حجاج در بعد از ظهر روز دوازدهم می‌توانند از منا خارج شوند. مسؤولان کاروان توجه داشته باشند پیش از اذان ظهر نباید از حدود منا بگذرند و کسانی که برای رمی جمرات می‌روند و لحظاتی همانجا توقف می‌کنند تا پس از اذان از منا خارج شوند، باید توجه داشته باشند که جمره عقبه، آخرین حدّ منا است و قبل از ظهر از مقابل آن نگذرند.

اعمال مکه

به فتوای بسیاری از فقها اعمال بعد از منا تا آخر ذی‌حجه وقت دارد، (۱) بنابراین، کسانی که از انجام اعمال معذورند و در شلوغی نمی‌توانند اعمال را به‌جا آورند، صبر می‌کنند تا پس از گذشت چند روز خلوت شده و اعمال را به‌جا می‌آورند. ولی باید توجه داشت: تا وقتی که طواف حج و سعی را به‌جا

ص: ۹۶

نیاورده‌اند، بوی خوش همچنان حرام است و تا وقتی که طواف نساء و نماز آن را به‌جا نیاورده باشد، زن و مرد به یکدیگر حرام هستند. (۱)

عمره مفرده پس از اعمال

در حدّ امکان زائران به انجام عمره مفرده پس از اعمال حج تشویق نشوند، چون احتمال آن هست که اعمال را به‌طور صحیح انجام ندهند و همچنان در احرام باقی بمانند، به علاوه که مراعات فاصله با عمره قبلی نیز لازم است، که به فتوای حضرت امام خمینی قدس سره در فاصله کمتر از یک ماه به قصد رجاء می‌توان به‌جا آورد. (۲)

بیماران و مجروحان

اگر برای حاجی بر اثر بیماری یا تصادف یا حادثه دیگر، مشکلی پیش آمد و نتوانست اعمال را ادامه دهد، در اولین فرصت روحانی کاروان را مطلع کنید تا با نشان دادن راه صحیح شرعی، بقیه اعمال را به پایان ببرد، چون در احکام شرعی وظیفه تمام افراد مشخص شده است.

بخش سوم: نکات فقهی عمره و حج

نکات فقهی عمره و حج

برخی از احکام عمره و حج دارای ویژگی خاصی است که به جهت تشابه با مسائل دیگر، ممکن است مورد غفلت قرار گیرد یا در تطبیق بر موضوعات آن‌ها، اشتباهی رخ دهد. بنابراین، در این مورد باید دقت و توجه ویژه شود. اکنون به پنجاه نمونه آن اشاره می‌شود:

۱- به فتوای امام خمینی قدس سره استطاعت با وجوه شرعی حاصل نمی‌شود، ولی به نظر سایر مراجع حاصل می‌شود. (مناسک، م ۴۰ و ۴۸)

۲- برای کسی که قصد رفتن به مکه را دارد، عبور از میقات بدون احرام جایز نیست. احرام پیش از میقات نیز جایز نیست، مگر آن‌که نذر کند پیش از میقات محرم شود. (۳) (مناسک، م ۲۱۵، ۲۱۷، ۲۱۸ و ۲۲۶)

۱- مناسک، م ۱۱۷۹.

۲- مناسک، م ۱۳۱۱.

۳- آیت الله زنجانی برای کسی که از میقات یا نزدیک آن می‌گذرد احرام پیش از میقات حتی با نذر را صحیح نمی‌دانند.

ص: ۱۰۰

۳(۱)- مقدار واجب لباس احرام آقایان دو تکه است و کمتر از این نباید باشد، ولی بیشتر از این، در صورتی که شرایط لباس احرام را داشته باشد اشکال ندارد. (مناسک، م ۲۶۹، ۲۷۲، ۲۸۵ و ۳۰۱)

۴- لباس احرام باید شرایط لباس نماز گزار را داشته باشد. بنابراین، بانوان هرچند واجب نیست برای احرام لباس مخصوص بپوشند، ولی لباسی که به تن دارند، باید شرایط لباس نماز گزار را داشته باشد، افزون بر این که در حال احرام، پوشیدن حریر خالص برای بانوان، بنا بر احتیاط، جایز نیست ولی در نماز جایز است.

(مناسک، م ۲۷۴، ۲۷۶ و ۲۷۷)

۵- استحباب کوتاه نکردن مو یک ماه پیش از عمره مفرده و از اول ذی‌قعدة و اگر نشد از اول ذی‌حجه برای عمره تمتع و حج، اختصاص به موی سر و محاسن دارد، نه سیبیل و موهای سایر قسمت‌های بدن. (مناسک، م ۳۰۲)

۶- استحباب نماز دو رکعتی یا حداقل یک نماز دو رکعتی احرام مخصوص وقتی است که نماز واجب نمی‌خواند، ولی اگر نماز واجب می‌خواند، مستحب است پس از همان نماز واجب محرم شود، بلکه محرم شدن پس از نماز واجب افضل است. بنابراین، چنانچه نماز مغرب و عشا یا نماز واجب دیگری می‌خواند، اگر پس از آن محرم شوند، به این استحباب عمل شده است، ولی در صورتی که فرصت داشته باشند و نمازهای مستحبی را پیش از نماز واجب بخوانند بهتر است. (مناسک، م ۳۰۲، بند ۵)

۱- العروه الوثقی، ج ۱، فصل فی الاغسال الفعلیه.

ص: ۱۰۱

۷- حرمت زن و شوهر در حال احرام اختصاص به التذاذ دارد، یعنی لذت‌هایی که با عقد ازدواج حلال شده بود با احرام حرام می‌شود. بنابراین، لمس و نظر بدون التذاذ اشکال ندارد؛ به عبارت دیگر، زن و شوهر پس از احرام، مانند مادر و پسر و یا خواهر و برادر هستند. (استفتاء)

۸- در محرمات مختص آقایان، بین پوشاندن سر و پوشیدن چیزی که تمام روی پا را می‌گیرد، فرق است؛ چون درباره سر، پوشاندن آن حرام است با هر چیزی که باشد، حتی انداختن حوله بر سر، ولی درباره پوشیدن پا منظور پوشیدن چیزی است که روی تمام پا را می‌گیرد، لذا انداختن چیزی مثل حوله روی پا اشکال ندارد و به‌طور خلاصه فرق است میان پوشاندن و پوشیدن؛ به عبارت دیگر پوشیدن جوراب، کفش، چکمه و مانند آن حرام است و لاغیر. (مناسک، نهم از محرمات احرام، م ۴۱۰ و ۴۱۱)

۹- مُحرمی که خودش تقصیر نکرده، نمی‌تواند موی دیگری را بچیند، چون ازاله مو از بدن دیگران نیز در حال احرام جایز نیست، ولی می‌تواند ناخن دیگری را بگیرد، چون کوتاه کردن ناخن دیگران بر محرم حرام نیست.

(مناسک، شانزدهم از محرمات احرام، م ۵۲۲، ۵۲۳ و ۱۱۴۶)

۱۰- حرمت استظلال مختص به حال حرکت و سایه متحرک همراه زائر است. پس سایه سقف ثابت یا درخت یا پمپ بنزین که از زیر آن بگذرد یا نشستن زیر سقف و درخت اشکال ندارد. هرچند

ص: ۱۰۲

برخی از فقها نسبت به سایه ثابتی که محرم خودش اختیار می‌کند اشکال کرده‌اند؛ مانند راهی که از تونل عبور می‌کند و راهی که از تونل عبور نمی‌کند، اگر راه اول را انتخاب کند. ولی به هر حال عبور از زیر پل‌هایی که در جاده‌ها است و ماشین از زیر آن عبور می‌کند اشکال ندارد. (مناسک، م ۴۳۸ و ۴۸۸)

۱۱- خاراندن بدن در حال احرام، هر چند بدن سرخ شود، اگر خون نیاید اشکال ندارد. (مناسک، م ۴۵۰)

۱۲- حرمت کندن و بریدن درخت و گیاه حرم اختصاص به درختان و گیاهان خودرو و بی‌میوه دارد. بنابراین، درختان میوه و درختانی که اکنون در خیابان‌های مکه کاشته‌اند، مشمول این حکم نیستند.

(مناسک، بیست و سوم از محرمات احرام، م ۴۶۹، ۴۷۰ و ۴۷۱)

۱۳- دو مورد از محرمات احرام؛ یعنی «صید» و «کندن درخت و گیاه حرم» دو حیث دارد؛ احرامی و حرمی، که پس از تقصیر یا حلق، حیث احرامی آن حلال می‌شود، ولی حیث حرمی آن باقی می‌ماند.

بنابراین، کسی که در حرم است و محرم نیست، باز این دو کار بر او حرام است.

۱۴- مسائلی که درباره ضیق شدن وقت عمره یا طواف عمره گفته شده مربوط به عمره تمتع است نه عمره مفرده، چون عمره مفرده وقت معین ندارد، مگر عمره مفرده پس از حج افراد که برخی از فقها وقت آن را تا پایان ذی حجه دانسته‌اند که آن نیز احکام جداگانه‌ای دارد. (مناسک، م ۵۳۴)

ص: ۱۰۳

۱۵- بخشی از تلبیه‌های مستحب که این جمله را دارد: «لَبَّيْكَ هَـذِهِ عُمْرَةٌ مُتَعَبَةٌ إِلَى الْحَجِّ لَبَّيْكَ...» - ظاهراً اختصاص به عمره تمتع دارد و مربوط به عمره مفرده نیست. (مناسک، م ۲۵۹)

۱۶- کسی که برای رفتن به مسجد الحرام عذری ندارد، بدون وضو می‌تواند طواف مستحب به‌جا آورد و نماز آن را نخواند یا برای نماز طواف وضو بگیرد یا اگر پس از طواف مستحب متوجه شد وضو ندارد، طوافش صحیح است و برای نماز آن وضو می‌گیرد، چون در طواف مستحب طهارت شرط نیست، هرچند مستحب است. (مناسک، م ۵۴۶)

۱۷- کسی که در عمره یا حجی که به‌جا آورده، شبهه‌ای دارد یا در یکی از اعمال آن اشکالی پیش آمده باشد، گاهی با انجام دادن مجدد عمره یا حج اشکالش برطرف نمی‌شود و تأثیری ندارد، بلکه باید همان اشکال را برطرف کند.

۱۸- فرق میان گمان در تعداد رکعات نماز و گمان در تعداد اشواط طواف، آن است که در نماز دارای حکم یقین است، ولی در طواف حکم شک را دارد، اما برخی از فقها هر دو را به یک نحو می‌دانند.

(مناسک، م ۶۲۹)

۱۹- گاهی برخی افراد در طواف بر اثر فشار جمعیت و حرکت بی‌اختیار، شک می‌کنند که بی‌اختیار رفته‌اند یا نه؛ این شک اعتباری ندارد و طواف صحیح است. (استفتاء)

۲۰- کسی که در اثنای طواف یا سعی از ادامه آن عاجز شود می‌تواند

ص: ۱۰۴

برای ادامه، به کسی نیابت دهد؛ یعنی بعضی اشواط طواف و سعی نیز نیابت بردار است. (مناسک، م ۶۷۵)

۲۱- وظیفه زن حائض در عمره مفرده و تمتع و حج متفاوت است، زیرا در عمره تمتع نمی‌تواند با نایب گرفتن برای طواف و نماز آن، بقیه اعمال را انجام دهد بلکه باید صبر کند تا پاک شود و چنانچه صبر کرد و پاک نشد یا می‌داند که پاک نمی‌شود، وظیفه او از تمتع به افراد تبدیل می‌شود. ولی در عمره مفرده و حتی اعمال پس از منا (در حج) گاهی وظیفه این است که برای طواف و نماز طواف نایب بگیرد و بقیه اعمال را خودش انجام دهد. (مناسک، م ۱۹۳، ۲۹۲ و ۷۲۱)

۲۲- به فتوای بسیاری از فقها زن مستحاضه برای طواف و نماز طواف باید به‌طور جداگانه اعمال مستحاضه را انجام دهد، ولی اگر پیش از طواف، آن اعمال را انجام دهد و تا پایان نماز طواف خون قطع باشد، برای نماز لازم نیست آن‌ها را تجدید کند. (مناسک، م ۷۲۵ و ۷۲۷)

۲۳- پوشش زن در طواف و نماز تفاوتی دارد بدین شرح:

الف) در نماز وجه و کفین و قدمین مستثنی است، در صورتی که نامحرم او را نبیند.

ب) در طواف تنها وجه و کفین مستثنی است.

(مناسک، م ۷۵۴)

۲۴- در مواردی که می‌آید، به جای آوردن طواف مستحب خلاف احتیاط است:

ص: ۱۰۵

الف) پس از احرام عمره، پیش از طواف

ب) پس از احرام حجّ و پیش از رفتن به عرفات

ج) پس از اعمال منا و پیش از طواف زیارت

د) بین طواف و نماز طواف. در این مورد خواندن نماز دیگر غیر از نماز طواف نیز خلاف احتیاط است. (مناسک، م ۷۶۸، ۷۷۱، ۸۰۷ و ۱۲۰۱)

۲۵- فاصله میان هر یک از اعمال عمره تمتع و نیز میان اعمال حجّ، بدین شرح است:

- *- بین احرام و طواف هر چه باشد منعی ندارد، ولی وقت عمره تا پیش از ظهر روز عرفه است و تا وقتی که به وقوف عرفات برسد.
- *- بین طواف و نماز طواف نباید فاصله شود به طوری که عرفاً بگویند پس از طواف نماز را خواند.
- *- بین نماز طواف و سعی تا عصر آن روز که طواف به جا آورده یا شب اشکال ندارد، ولی به فردا نگذارد مگر به طور طبیعی و بدون فاصله به فردا بیفتد.
- *- بین سعی و تقصیر هر چه باشد اشکال ندارد تا پیش از ظهر روز عرفه که بتواند تقصیر کند و محرم شود به احرام حجّ و قبل از ظهر به عرفات برسد.
- *- بین تقصیر و احرام حجّ حکم صورت قبل را دارد.
- *- بین احرام حجّ و وقوف در عرفات حتی اگر پس از

ص: ۱۰۶

خروج از احرام عمره تمتع محرم شود، اشکال ندارد، ولی برای ظهر روز عرفه باید در عرفات باشد.

*- بین وقوف در عرفات و مشعر الحرام از مغرب تا طلوع فجر، هر چند احتیاط واجب آن است که وقتی که به مشعر الحرام رسید تا طلوع فجر نیز به قصد طاعت الهی در آنجا بماند.

*- بین وقوف در مشعر الحرام تا رمی جمره عقبه به مقداری که بتواند رمی جمره عقبه، قربانی و حلق با تقصیر را در روز عید انجام دهد.

*- بین رمی جمره تا قربانی فاصله افتادن اشکال ندارد، ولی باید تا پیش از غروب انجام دهد.

*- بین قربانی و حلق یا تقصیر فاصله افتادن اشکال ندارد، ولی باید تا پیش از غروب انجام دهد.

*- بین حلق یا تقصیر و بیتوته هر وقت از روز عید انجام داد، از غروب تا نیمه شب باید بیتوته کند و به فتوای مراجعی که حلق در شب را جایز می‌دانند، حلق یا تقصیر در حال بیتوته هم اشکال ندارد و کسانی که بیتوته نیمه دوم شب را جایز می‌دانند، تأخیر بیتوته تا پیش از نیمه شب اشکال ندارد.

*- بین بیتوته شب یازدهم و رمی جمرات روز یازدهم باید بیتوته در شب و رمی در روز باشد.

*- بین رمی جمرات و بیتوته وقت رمی جمرات از طلوع تا

ص: ۱۰۷

غروب آفتاب ادامه دارد و بیتوته از غروب تا نیمه شب و به فتوای برخی از فقها می‌تواند از نیمه شب تا صبح باشد.

*- بین بیتوته شب دوازدهم و رمی جمرات باید بیتوته در شب و رمی در روز باشد.

*- بین رمی جمرات روز دوازدهم و اعمال مکه از روز دوازدهم تا پایان ذی حجه و برخی از فقها بنا بر احتیاط به جا آوردن اعمال مکه را در ایام تشریق لازم می‌دانند.

*- از طواف زیارت تا پایان سعی همانند اعمال عمره است.

*- بین سعی و طواف نساء هر چه فاصله باشد اشکال ندارد، ولی پیش از اتمام ماه ذی حجه باید به جا آورد.

*- بین طواف باید فاصله نشود و عرفاً مبادرت شود. نساء و نماز آن (مناسک م ۸۲۹، ۸۴۰، ۸۵۵، ۸۵۹)

۲۶- عدم مشروعیت طواف تبرّعی برای حاضر در مکه ثابت نیست، نه حجّ یا عمره تبرّعی، یعنی برای کسی که خودش در مکه حاضر است، می‌توان طواف تبرّعی به جا آورد، ولی عمره و حجّ تبرّعی معلوم نیست صحیح باشد. (به جز امام عصر علیه السلام در حجّ) با این که طبق برخی از روایات حضرت در موسم حضور دارند، ولی فقها فرموده‌اند به جای آوردن حجّ تبرّعی به نیابت از ایشان اشکال ندارد. (مناسک، م ۱۶۶)

ص: ۱۰۸

۲۷- ترک حج مستحب در پنج سال متوالی و نیز قصد بازنگشتن به مکه مکروه است. (مناسک، م ۱۶۵)

۲۸- میقات حج افراد حتی برای کسانی که وظیفه شان تبدیل به افراد شده است، یکی از مواقیت پنج گانه است. آری اگر پس از احرام عمره تمتع به افراد تبدیل شود باید از نیت تمتع به افراد عدول کند و با همان احرام به عرفات برود و اعمال حج را انجام دهد. (مناسک، م ۱۷۴)

۲۹- اگر در یکی از دورهای طواف، داخل حجر اسماعیل برود، باید آن دور را از سر بگیرد و اعاده این قسمت صحیح نیست، بر خلاف سایر اشکالها، مثلاً اگر بی اختیار برود، یا پشت به کعبه شود، باید همان قسمت را اعاده کند. (مناسک، م ۵۸۷، ۵۹۰، ۵۹۴، ۶۴۱ و ۶۵۹)

۳۰- تفاوت حج افراد با حج تمتع در سه چیز است:

الف) محل احرام: محل احرام حج تمتع مکه است و حج افراد یکی از مواقیت پنج گانه.

ب) قربانی: در حج افراد قربانی واجب نیست و در حج تمتع واجب است.

ج) وقت عمره: در حج تمتع عمره تمتع واجب است و پیش از آن انجام داده می شود و در حج افراد عمره مفرده واجب است و پس از آن انجام داده می شود. (مناسک، م ۱۷۴، ۹۳۳، ۹۳۵ و ۹۳۶)

ص: ۱۰۹

۳۱- تبدیل عمره تمتع به مفرده جایز نیست، ولی تبدیل عمره مفرده به تمتع در صورتی که عمره را در ماه‌های حج انجام داده باشد و حج استحبابی باشد جایز است. (مناسک، م ۱۸۲ و ۹۲۹)

۳۲- عدول از حج افراد واجب به حج تمتع جایز نیست، ولی عدول از تمتع به افراد در برخی موارد جایز است. (مناسک، م ۹۳۴ و ۹۲۹)

۳۳- در برخی از مناسک‌ها و کتاب‌های دعا، کلمه «طَلَّل» در دعای طواف به اشتباه «ظَلَّل» نوشته شده است. (مناسک، م ۷۷۲)

۳۴- پس از تقصیر در عمره تمتع همه محرمات احرام حلال می‌شود بجز صید و کندن درخت و گیاه حرم و در عمره مفرده، همه محرمات احرام حلال می‌شود به جز دو مورد فوق و زن و مرد بر یکدیگر. و در حج پس از حلق یا تقصیر، همه محرمات حلال می‌شود، به جز بوی خوش و سه مورد فوق. (مناسک، م ۸۹۳ و ۱۱۴۱)

۳۵- تقصیر در عمره تمتع و عمره مفرده مکان معینی ندارد و هر جا که تقصیر کنند اشکال ندارد. (مناسک، م ۸۹۸)

۳۶- در عمره تمتع طواف نساء واجب نیست، ولی به جای آوردن آن اشکال ندارد و به فتوای برخی از فقها موافق با احتیاط است. (مناسک، م ۸۹۲)

۳۷- خارج شدن از عرفات یا مشعر الحرام در وقت وقوف و مجدداً بازگشتن به آن، هر چند بدون عذر جایز نیست، ولی ترک وقوف یا

ص: ۱۱۰

کوچ از عرفات یا مشعر محسوب نمی‌شود. (مناسک، م ۹۶۴، ۹۶۵ و ۹۶۶)

۳۸- محاسبه نیمه شب برای بیتوته با نیمه شب برای تعیین پایان وقت نماز عشا به فتوای برخی فقها تفاوت دارد و برخی از اول غروب تا طلوع آفتاب دانسته‌اند و احتیاط آن است که از مغرب شرعی حساب کنند که حدود نیم ساعت با پایان وقت نماز عشا تفاوت پیدا می‌کند. (مناسک، م ۱۲۲۶)

۳۹- در شرایط قربانی نسبت به نقایص و عیوب عارضی که در اصل، حیوان آنگونه نیست، مثل اخته بودن، گر بودن، گوش یا دم بریده بودن، فحص لازم نیست، ولی نسبت به سن حیوان و لاغر بودن آن در صورت شک، فحص لازم است. (مناسک، م ۱۰۸۶)

۴۰- گوسفندهایی که تخم کوچک دارند، خصی یا مرضوض الخصیتین نیستند، بلکه نژاد این‌ها در اصل همین گونه است و ذبح چنین حیوان‌هایی منعی ندارد و مطابق استفتای جدیدی که از محضر مراجع معظم تقلید شده، ذبح چنین حیوان‌هایی را کافی می‌دانند. (استفتاء)

۴۱- حلق یا تقصیر در حج، باید در منا باشد و از آنجا که مسلخ‌های جدید خارج منا است، برخی از افرادی که برای قربانی به مسلخ می‌روند به اشتباه همان جا کنار مسلخ حلق یا تقصیر می‌کنند که صحیح نیست و گاهی توجه ندارند و زمانی که به منا بر می‌گردند

ص: ۱۱۱

غروب شده است. (مناسک، م ۱۱۳۰ و ۱۱۴۹)

۴۲- کسانی که مُحرم‌اند و به مسلخ می‌روند، باید مواظبت کنند لباس احرامشان خون آلود نشود، چون پاک بودن لباس احرام لازم است و در صورت نجس شدن باید آن را تعویض یا تطهیر کنند و این امر برای آن‌ها دشوار است، ولی چنانچه لباس احرام نجس شد و تطهیر یا تعویض نکردند، به احرام ضرری نمی‌زند و موجب کفاره نیست.

۴۳- بیرون رفتن از حدود منا پیش از ظهر روز دوازدهم و گذشتن از جمره عقبه- چون «عقبه» نهایت منا است- به قصد بازگشتن به منا، کوچ از منا محسوب نمی‌شود و اشکال ندارد.

۴۴- اگر ترتیب بین اعمال منا و اعمال پس از منا به هم بخورد؛ یعنی پیش از حلق یا تقصیر، طواف و سعی را به جا آورد، در هر صورت باطل است، هر چند به اعتقاد صحت باشد و فرق است بین این اعمال و اعمال عمره تمتع یا عمره مفرده.

(مناسک، م ۱۱۳۵، ۱۱۳۸ و ۱۱۵۰)

۴۵- کسانی که اعمال مکه را بر وقوف مقدم می‌دارند، با طواف و سعی و حتی طواف نساء، هیچ کدام از محرمات احرام بر آن‌ها حلال نمی‌شود و بر چنین افرادی تمام محرمات احرام، پس از حلق یا تقصیر در منا حلال خواهد شد. (مناسک، م ۱۱۸۰)

۴۶- کسی از رمی در روز معذور است و باید رمی را در شب انجام

ص: ۱۱۲

دهد، اگر از رمی در شب ناتوان شود، نمی‌تواند به دیگری نیابت دهد که در شب برایش رمی کند و نیز کسی که نایب است. (مناسک، م ۱۲۹، ۱۲۹۵)

۴۷- آنچه در برخی از مناسک‌ها آمده است که «رمی دیوار سیمانی پشت جمره صحیح نیست» مربوط به حدود چهل سال پیش است که چنین دیواری وجود داشته، ولی در سال‌های اخیر اثری از این دیوار نیست و این مسأله موضوعاً منتفی است و اکنون هم جمرات تبدیل به دیوارهای چند متری شده است. (مناسک، م ۱۲۹۴ و ۱۲۹۹)

۴۸- رمی شبانه بانوان- هر چند مقدور نباشد- اختصاص به رمی جمره عقبه در روز عید دارد و رمی جمرات روزهای ۱۱ و ۱۲ ذی‌حجه را مجاز نیستند در شب انجام دهند، مگر آن‌که از رمی در روز معذور باشند. پس فرق مسأله در عذر و عدم عذر است که رمی روز عید را هر چند معذور نباشند می‌توانند شب عید انجام دهند و در روزهای بعد در صورتی که از رمی در روز معذور نباشند رمی شبانه جایز نیست. (مناسک، م ۱۳۰۵)

۴۹- کسی در مجموع وقت- حتی بعد از ظهر عید که جمره خلوت است- قادر به رمی است نمی‌تواند برای رمی نایب بگیرد و اگر نایب بگیرد رمی او باطل است. (استفتاء)

۵۰- تفاوتی بین اعمال عمره تمتع و اعمال مکه وجود دارد و آن

ص: ۱۱۳

این که در عمره تمتع چنانچه پس از اعمال نماز یا طوافش باطل بوده، به فتوای برخی از فقها تنها اعاده همان عمل کافی است و اعمال مترتبه صحیح است ولی در اعمال مکه، اعمال مترتبه نیز باید اعاده شود.

بخش چهارم: احکام کلی در حج**احکام کلی در حج**

برخی از احکام عمره و حج بیان کننده چندین فرع فقهی است که توجه به آنها و طرح در جلسات آموزشی، زائران را برای آشنایی بیشتر مناسک کمک می کند. اکنون به تعدادی از آنها اشاره می شود:

۱- به نظر همه مراجع، برای میت در صورتی که حج بر میت مستقر شده باشد و وصیتی به حج بلدی نکرده باشد، حج میقاتی به نیابت از او کفایت می کند. (مناسک، م ۴۵)

۲- به فتوای تمام مراجع عظام، همه افراد؛ اعم از معذور و غیرمعذور، می توانند با نذر پیش از میقات محرم شوند. (۱)

۱- آیت الله زنجانی برای کسی که از میقات یا نزدیک آن می گذرد احرام پیش از میقات حتی با نذر را صحیح نمی دانند.

ص: ۱۱۸

۳- به جز میقات مسیر مدینه (مسجد شجره) در هیچ کدام از مواقیت وارد شدن به مسجد برای احرام خصوصیت ندارد، بلکه در منطقه‌ای که به نام میقات است، می‌توان محرم شد و نسبت به مسجد شجره نیز برخی از فقها ذوالحلیفه را میقات می‌دانند نه تنها مسجد شجره را. (مناسک، م ۲۰۲ و ۲۳۶)

۴- هیچ کدام از محرمات احرام در صورتی که سهواً یا جهلاً یا غفلتاً انجام شود، کفاره ندارد و نیز ضرری به عمره و حج نمی‌رساند به جز صید که سهوی آن نیز کفاره دارد. (مناسک، م ۱۳۲۰ و ۳۲۳)

۵- به کمر بستن همیانِ دوخته برای مردانِ محرم، به فتوای تمام مراجع معظم تقلید اشکال ندارد. (مناسک، م ۳۴۸)

۶- قسم خوردن به چیزی - به جز کلمه «الله» و مرادف آن و سایر اسمای الهی - جدال محسوب نمی‌شود، مثل قسم به قرآن یا معصومین علیهم السلام. (مناسک، م ۳۷۴، ۳۸۵ و ۴۹۹)

۷- به فتوای تمام مراجع، همه کارهایی که بر مردانِ محرم حرام است، پسر بچه نیز باید از آنها پرهیز کند، یا پرهیز داده شود، به جز زیر سایه رفتن که برای پسر بچه‌ها اشکال ندارد. و تمام کارهایی که بر زن محرم حرام است، دختر بچه محرم نیز باید از آنها پرهیز کند یا او را پرهیز دهند. (مناسک، م ۴۳۷)

ص: ۱۱۹

- ۸- به زبان آوردن نیت هیچ کدام از اعمال عمره و حج لازم نیست ولی به زبان آوردن نیت احرام مستحب است. (مناسک، م ۵۳۹)
- ۹- تمام صورت‌های شک در تعداد اشواط طواف، مبطل طواف است مگر شک بین هفت و بیش از هفت پس از اتمام شوط هفتم، بدین معنی که به حجر الاسود رسیده باشد، یا پس از اتمام طواف و انصراف از آن شک کند. (مناسک، م ۶۲۴، ۶۲۵ و ۶۲۶)
- ۱۰- در تمام مواردی که بانوان لکه می‌بینند، اگر به‌طور مستمر نباشد، حیض نیست، هرچند در ایام عادت باشد، یا سایر اوصاف حیض را داشته باشد، چون از شرایط حیض، استمرار خون در سه روز اول است، ولی اگر در ایام عادت باشد و استمرار داشته باشد، حکم حیض را دارد، هرچند نشانه‌های حیض را نداشته باشد. ولی در مورد اخیر برخی از فقها امر به احتیاط؛ یعنی جمع بین تروک حیض و اعمال مستحاضه فرموده‌اند. (مناسک، م ۷۲۸، ۷۳۴)
- ۱۱- هیچ یک از اعمال واجب عمره و حج مشروط به طهارت از حدث نیست، مگر طواف و نماز طواف. (مناسک، م ۲۸۸)
- ۱۲- زن یائسه هر خونی ببیند، هرچند اوصاف حیض را داشته باشد، حکم حیض را ندارد، ولی برخی از فقها در صورت داشتن اوصاف حیض امر به احتیاط در جمع بین تروک حائض و اعمال مستحاضه فرموده‌اند. (مناسک، م ۷۲۶ و ۷۳۵)

ص: ۱۲۰

۱۳- تمام اقسام شك در تعداد اشواط سعی مبطل سعی است، مگر آن که در مروه شك بین هفت و بیش از هفت پیش آید.
(مناسک، م ۸۵۲)

۱۴- کسی که یکی از وقوفین را عمداً ترک کند، در هر صورت- چه اختیاری یکی یا اضطراری هر دو یا اضطراری یکی را درک کرده باشد یا درک نکرده باشد- حجّش باطل است. (مناسک، م ۹۸۶)

۱۵- وقت رمی جمره در هر سه روز از طلوع آفتاب تا غروب است.

(مناسک، م ۱۰۰۰)

والحمد لله اولاً و آخراً

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحيم

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیفزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیتهای گسترده مرکز :

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی

دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند

مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه
 ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال
 دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان
 تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی:
www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳-۲۳۵۷۰۲۳ (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور
 کاربران (۰۳۱۱)۲۳۳۳۰۴۵

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده ولی
 جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل
 و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق
 روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایند انشاءالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳ و شماره حساب شبا: IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱
 ۵۳-۰۶۰۹ به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید
 ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام - هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنت غیبت ما، او را از ما جدا کرده
 است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می فرماید: «ای بنده بزرگوار
 شریک کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است،
 هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلى الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می داری: مردی
 اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می رسانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از
 پیروان ما را دارد، اما تو دریچه ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بدان، نگاه می دارد و با حجت های خدای متعال،
 خصم خویش را ساکت می سازد و او را می شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رها کردن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی
 همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش
 از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند
 آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گام‌ها

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

